

UiT Norges arktiske universitet

Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning

Samisk religion og livssyn i KRLE-faget på ungdomsskolen

Med fokus på den samiske og den nasjonale læreplanen fra Kunnskapsløftet 2020 og lærebøkene *Store spørsmål 8-10* og *Horisonter 8, 9 og 10*.

Beate Kristin Nimenius

Masteroppgave i Lektor 8-13, REL-3980, mai 2022

Forord:

Fem år har gått utrolig fort, og den følelsen av at jeg snart er ferdig med studiet er helt ubeskrivelig. Det har vært en lang og utfordrende prosess, men jeg sitter igjen med masse god kunnskap og et ønske om å lære ennå mer. Det har vært veldig lærerikt og spennende å ta et dypdykk inn i samisk religion og livssyn, men samtidig veldig skummelt å se all den manglende forskningen på dette feltet. Derfor har det vært veldig interessant å selv se nærmere på dette i skolesammenheng og jeg gleder meg masse til å kunne undervise elever om dette temaet som har blitt en hjertesak for meg.

Jeg vil takke alle de fantastiske lærerne som jeg har hatt ved universitetet i Tromsø. Jeg vil benytte anledningen til å takke Bjørn Ola Tafjord som veiledet meg gjennom bacheloroppgaven min og ga meg inspirasjon til å fortsette videre med temaet om samisk religion og livssyn, og Astrid Hovden som hjalp meg i gang med masterprosjektet. Jeg vil også rette en hjertelig takk til min veileder Siv Ellen Kraft, som har stilt opp i både opp- og nedturer, og hjulpet meg med å få ferdig prosjektet. Masteravhandlingen hadde virkelig ikke blitt den samme uten deg!

Innhold

1 Innledning.....	6
1.1 Materiale og bakgrunn.....	6
1.2 Begrepsbruk.....	10
1.3 Problemstilling.....	10
1.4 Forskningsoversikt.....	11
1.5 Metode.....	13
2 Læreplaner i KRLE.....	16
2.1 Innledning.....	16
2.2 Utviklingen av to ulike læreplaner.....	16
2.3 Nasjonal læreplan.....	18
2.3.1 Kjerneelementer, tverrfaglige temaer og grunnleggende ferdigheter.....	19
2.3.2 Kompetansemål.....	21
2.3.3 Fagplan fra 2015 i forhold til LK20.....	24
2.4 Samisk læreplan.....	25
2.4.1 Kjerneelementer, tverrfaglige temaer og grunnleggende ferdigheter.....	26
2.4.2 Kompetansemål.....	26
2.4.3 Fagplan fra 2016 i forhold til LK20.....	28
2.5 Kort oppsummert.....	28
3 Lærebøker.....	29
3.1 Store Spørsmål 8-10.....	30
3.1.1 Generelt om <i>Store Spørsmål 8-10</i>	30
3.1.2 Det samiske innholdet i <i>Store Spørsmål 8-10</i>	30
3.1.3 Diskusjon.....	38
3.1.4 <i>Store Spørsmål 8-10</i> i forhold til kompetansemålene i begge planene.....	44
3.2 Horisonter 8, 9 og 10.....	46
3.2.1 Generelt om <i>Horisonter</i>	46

3.2.2 Det samiske innholdet i <i>Horisonter</i>	46
3.2.3 Diskusjon.....	51
3.2.4 <i>Horisonter</i> i forhold til kompetansemålene i begge planene	52
4 Avslutning	54
5 Kildeliste	56

1 Innledning

I masteravhandlingen min ønsker jeg å se på religionsfaget i ungdomsskolen, som har navnet KRLE. KRLE står for Kristendom, Religion, Livssyn og Etikk. I tilknytting til dette faget finner man to ulike læreplaner, både en samisk plan og en nasjonal plan. Den nasjonale planen gjelder for de fleste skolene i Norge, mens den samiske planen gjelder for skoler i samiske forvaltningsområder. Det har nylig vært en stor læreplanfornyelse for hele grunnskolen, og i 2020 kom det altså nye læreplaner for KRLE. Når jeg snakker om disse læreplanfornyelsene bruker jeg ofte forkortelsene LK20 og LK20s. LK20 står for læreplanverket for kunnskapsløftet 2020, og LK20s for læreplanverket for kunnskapsløftet 2020, samisk.¹

Jeg ønsker å se på hva den nasjonale og den samiske læreplanen for KRLE-faget fra LK20 og LK20s sier at elevene skal kunne om samenes religion og kultur etter 10. trinn. Fordi samene ofte kategoriseres under urfolk, velger jeg å ta med denne kategorien. Hovedfokuset mitt ligger på innholdet i læreplanmålene, men jeg vil også se på fagets relevans og sentrale verdier, kjerneelementer, tverrfaglige temaer og grunnleggende ferdigheter som også er en del av læreplanene. Jeg har valgt å i tillegg se på hvordan to ulike lærebøker forholder seg til disse to læreplanene. Det er læreboken *Store spørsmål 8-10*² og lærebøkene *Horisonter 8*³, *9*⁴ og *10*⁵ jeg skal se på. Når arbeidet med denne avhandlingen startet høsten 2021 var førstnevnte lærebok eneste fysiske læreboken for KRLE på markedet som var tilpasset LK20. Derfor valgte jeg å også ta med de litt eldre lærebøkene *Horisonter* som er tilpasset LK06. Ingen av disse lærebøkene er tilpasset LK20s, altså den samiske læreplanen, og mangelen på lærebøker tilpasset de samiske læreplanene er en problematikk jeg skal se mer på seinere i avhandlingen.

1.1 Materiale og bakgrunn

I årene før 2021 når jeg startet arbeidet med denne avhandlingen har det vært et økt fokus på urfolks og samers religion, livssyn og kultur. Dette er endringer det også er mulig å spore i

---

¹ Utdanningsdirektoratet, «hvordan referere til læreplanene»

² Hove mfl., *Store spørsmål 8-10*

³ Holth og Deschington, *Horisonter 8*

⁴ Holth, *Horisonter 9*

⁵ Holth og Kallevik, *Horisonter 10*

utviklingen som har skjedd i skolen, spesifikt i KRLE-faget. I den nasjonale læreplanen fra Kunnskapsløftet 2006 var det et læreplanmål som eksplisitt viste til urfolk. Dette var «gjøre rede for nye religiøse bevegelser og samtale om ulike former for nyreligiøs og naturreligiøs praksis, herunder urfolks naturreligion.». Det er også et læreplanmål som omhandler samisk kirkeliv og læstadianisme.⁶ I læreplanen fra LK20 er det også ett læreplanmål som omhandler samer og urfolk. Dette er «gjøre rede for og reflektere over samenes og andre urfolks religions- og livssynstradisjoner».⁷ Her kan vi tydelig se hvordan fokuset har endret seg fra at urfolks naturreligion faller inn under nyreligiøse bevegelser til at samer og andre urfolks religions- og livssynstradisjoner får stå for seg selv, og ikke assosieres med ny-religiøse bevegelser. I læreplanen for KRLE fra LK06 er det etter tiende trinn som sagt ingen kompetansemål som handler om eldre samisk religion og kultur, noe som vil si at lærebøkene ikke måtte ha med noe om dette. Denne endringen som har skjedd i kompetansemålene for læreplanene fra LK06 til LK20 utgjør en stor forskjell som kan føre til store endringer i undervisningssituasjonen om dette temaet. Selv om samisk religion og kultur fortsatt får en liten plass i faget, er det nå kommet eksplisitt i et læreplanmål at elevene skal lære om dette. Dette vil si at det ikke lenger er opp til læreren om de skal lære om eldre samisk religion og kultur.

I 2020 ble de to nye læreplanene (nasjonal og samisk) for KRLE-faget i grunnskolen ferdig innført. Utfra medieoppslag og samtaler med lærere viser det seg at mange fortsatt benytter seg av eldre lærebøker. Mangelen på lærebøker som er oppdaterte etter den nye læreplanen fører til at mange lærere er nødt til å undervise i fag uten at de har lærebøker/undervisningsmateriale som dekker hele læreplanen. Årsakene til at mange skoler har valgt å ennå ikke kjøpe nye lærebøker kan være mange. En av disse årsakene som har blitt løftet frem i media er den dårlige kommuneøkonomien som gjør at mange skoler ikke har råd til å bytte ut alle bøkene⁸. Det kan også være andre pedagogiske og didaktiske hensyn som gjør at de ikke har byttet ut alle, slik som at lærerne og elevene skal ha læremidler de er kjente med eller at de vil se an behovet og få god tid til å sette seg inn i fordeler og ulemper med ulike læremidler før skolen går til innkjøp. Det er også skoler/lærere som ikke benytter seg av lærebøker, men heller bruker annet undervisningsmateriale. Det har vært flere avisoppslag om

---

⁶ Kunnskapsdepartementet 2005 (KRL1-01)

⁷ Kunnskapsdepartementet 2020 (RLE01-03)

⁸ Straumsnes mfl., *Stor mangel på skolemateriell: -dette går ut over kvaliteten på tilbudet til elevene*

akkurat dette i løpet av høsten 2021, blant annet i nettavisene til *NRK*⁹ og *Fremover*¹⁰. Disse avisoppslagene har ført til en akademisk diskusjon rundt hvorvidt de eldre lærebøkene tilfredsstillende kompetansemålene fra LK20 og LK20s. En undersøkelse jeg har gjort blant noen skoler i Nord-Norge viser at flere skoler fortsatt benytter seg fortsatt av eldre lærebøker, og dette er grunnen til at jeg velger å se på en ny lærebok og en eldre som fortsatt er mye brukt. Dette valget har jeg tatt for å få et innblikk i den nåværende situasjonen i skolen når det kommer til lærebøker.

Jeg vil se på hvordan to spesifikke lærebøker forholder seg til læreplanene. Den første læreboken er *Store spørsmål 8-10*, en lærebok som er revidert for å passe til den nye læreplanen. Denne boken kom ut i 2020, og finnes i både digitale og fysiske utgaver. Denne boken var den eneste nye fysiske læreboken tilpasset læreplanen i KRLE fra LK20 som var kommet ut når jeg i 2021 startet arbeidet med avhandlingen. Dermed var det et naturlig valg å se på akkurat denne læreboken. Den andre læreboken jeg skal se på er *Horisonter* 8, 9 og 10 som er kommet ut mellom 2006 og 2008. *Horisonter* har i seinere tid kommet ut som en ny heldigital utgave tilpasset fagfornyelsen. På grunn av de stadige endringene som skjer med digitale utgaver, hvor det løpende kommer nytt innhold har jeg valgt å kun fokusere på den eldre fysiske utgaven.

I de samiske forvaltningsområdene finnes det egne samiske læreplaner for flere fag, deriblant KRLE. Hovedmålet med disse læreplanene er at samisk innhold skal fremmes. Noe som har vært og fortsatt er et stort problem i disse områdene er mangel på læreverk som er tilpasset disse læreplanene. I KRLE kom det i 2011 en lærebok av Roald Kristiansen¹¹ som ble oversatt til samisk, men det har ikke kommet noe i ettertid som er tilpasset den samiske planen. Dette fører til at mange skoler i forvaltningsområdene benytter seg av lærebøker som er formet etter den nasjonale planen, og som derfor har noen mangler i forhold til tema spesielt om samer og urfolk. Jeg har valgt å ikke se på denne læreboken da den kun er utgitt på samisk, og jeg ønsker å se på lærebøker utgitt på norsk. Ifølge SSB¹² var det i 2020 874

---

⁹ Straumsnes mfl., *Stor mangel på skolemateriell: -dette går ut over kvaliteten på tilbudet til elevene*

¹⁰ Hanssen, *Forlagene: Det tar tid å utvikle nye læremidler. Vi har prioritert ungdomstrinnet*

¹¹ Andreassen & Olsen, *Religionsfaget i videregående skole*, 68-69

¹² Statistisk sentralbyrå, 2020

elever som hadde samisk som opplæringsmålform i alt. Det vil si at det er en veldig liten del i forhold til antall elever som får all undervisningen på samisk.

Det er skrevet en del om temaet «læreplaner i KRLE» fra før, men siden denne læreplanen er såpass ny er det ennå ikke skrevet så mye om den. En del av kritikken som er kommet i forbindelse med innføringen av Kunnskapsløftet 2020 er at de som må forholde seg til læreplanene, slik som lærere og lærebokforlagene/forfatterne ikke har fått nok tid til forberedelser før den ble innført. Dette har ført til at spesielt forlagene har slitt med å få produsert gode lærebøker på den korte tiden som de har fått. Gyldendal forlag poengterte det til avisen *Fremover* i oktober 2021¹³ at det tar tid å utvikle læremidler med høy faglig, pedagogisk og didaktisk kvalitet. I avisartikkelen støtter også Nilsen fra Aschehoug seg til dette, og sier at de ikke skulle ønske seg at reformene ble utsatt, men at de skulle ønske at læreplanene kunne ha kommet tidligere.¹⁴ Dette er en stor del av grunnen til at det nå er flest digitale utgaver som er blitt publisert, nettopp fordi man der har mulighet til å publisere ulike deler når de er klare. Jeg har derimot valgt å kun fokusere på fysiske utgaver av lærebøkene, da disse digitale lærebøkene stadig er i endring og det hele tiden legges inn flere kapitler.

Det er en sterk tendens i skolen til at samiske temaer blir lagt inn i årlig samisk uke (knyttet til samefolkets dag den 6. februar), og at det gjerne kun er da man lærer om disse temaene.¹⁵ Ved å se på mange ulike lærebøker kan man også se en sterk tendens til at det bare er deler av samisk kultur som blir løftet fram. Et typisk eksempel på dette er fokuset på reindriftssamer som gjerne bor i Nord-Norge, mens andre samiske grupper som for eksempel sjø-samene ikke skrives noe om. Dette fører da til at mangfoldet innenfor dette temaet ikke kommer frem. Dette mangfoldet er svært viktig. I kjerneelementene til den nye nasjonale læreplanen i KRLE fra LK20 står det flere plasser om mangfold. Under *Kjennskap til religioner og livssyn* står det slik «Elevene skal bli kjent med mangfoldet av religioner og livssyn, og med de ulike tradisjonenes indre mangfold.»¹⁶ Dette vil si at elevene skal lære om mangfoldet innenfor en religion eller et livssyn, og at de derfor burde lære om flere ulike samiske grupper.

---

¹³ Hanssen, *Forlagene: Det tar tid å utvikle nye læremidler. Vi har prioritert ungdomstrinnet*

¹⁴ Hanssen, *Forlagene: Det tar tid å utvikle nye læremidler. Vi har prioritert ungdomstrinnet*

¹⁵ Murray, *Samiske tema i undervisningen – en ukes feiring er ikke tilstrekkelig*

¹⁶ Kunnskapsdepartementet 2020 (RLE01-03)

1.2 Begrepsbruk

For å skille mellom de to ulike læreplanene som brukes i KRLE i grunnskolen, velger jeg å bruke begrepene «samisk plan» og «nasjonal plan». På Utdanningsdirektoratets egne nettsider brukes begrepet *samisk plan* om læreplanen som brukes i de samiske forvaltningsområdene. Den andre planen som brukes i de fleste områder (med unntak av de samiske forvaltningsområdene) benevner de som nasjonal plan.¹⁷ De to læreplanene har ulike fagkoder, men uten dette er det kun at det står *samisk plan* på den ene som skiller dem. For å gjøre det tydelig hvilken av disse to planene jeg referer til, velger jeg å bruke begrepene nasjonal plan og samisk plan.

I løpet av avhandlingen vil jeg benyttet flere ulike forkortelser for å snakke om de ulike læreplanfornyelsene. Når jeg refererer til læreplanverket for kunnskapsløftet 2006 så bruker jeg forkortelsen LK06 og når det er den samiske fra 2006 forkortelsen LK06S. For læreplanverket for kunnskapsløftet 2020 bruker jeg tilsvarende begrep, altså LK20 og LK20S for den samiske versjonen. For å referere til læreplanverket som en helhet bruker jeg kortformene Kunnskapsløftet 2006 og Kunnskapsløftet 2020. Dette refererer da til læreplanverket som en helhet, og ikke til enten den nasjonale eller den samiske planen. Når jeg skriver om læreplanfornyelser, så er det prosessen med å fornye læreplanene som jeg refererer til.¹⁸

1.3 Problemstilling

I masterprosjektet ønsker jeg å undersøke læreplanmålene om samisk kultur og religion i KRLE-faget, samt hvordan to spesifikke lærebøker forholder seg til disse. På bakgrunn av dette har jeg formulert problemstillingen «Hva sier læreplanene for KRLE-faget at elevene skal kunne om samisk kultur og religion etter 10. trinn, og i hvilken grad innfris disse målene i lærebøkene *Store spørsmål 8-10* (utgitt 2020) og *Horisonter 8, 9 og 10* (utgitt i 2006, 2007 og 2008).» For å operasjonalisere denne problemstillingen har jeg også formulert flere mindre spørsmål til de ulike delene av analysen.

---

¹⁷ Utdanningsdirektoratet, *hvordan referere til læreplanene*

¹⁸ Utdanningsdirektoratet, *hvordan referere til læreplanene*

Følgende spørsmål vil være sentrale med hensyn til læreplanene: Hvor mange kompetansemål omhandler samisk religion, kultur eller historie? Representerer disse kompetansemålene et mangfold? Hvilke forskjeller finnes mellom den nasjonale og den samiske planen? Finnes det noe i læreplanen om samer eller urfolk med unntak av i kompetansemålene?

For analysen av *Store Spørsmål* vil følgende spørsmål være sentrale: Hvordan forholder boken seg til den nasjonale og den samiske læreplanen fra Kunnskapsløftet 2020 i KRLE? Hvilket perspektiv blir samene fremstilt i? Settes samene i et urfolksperspektiv? Hvilke bilder blir brukt? Er lærebøker som er utformet etter den nasjonale planen tilpasset undervisning etter den samiske planen? Dette er noen av de spørsmålene som jeg ønsker å utforske.

Horisonter er i en litt annen situasjon enn *Store Spørsmål*. Denne boken er som tidligere nevnt ikke utformet for å passe til de nye læreplanene, men det er fortsatt skoler som ennå ikke har byttet ut lærebøkene sine, noe som gjør denne læreboken aktuell. Dette gjør at spørsmålene som stilles til denne læreboken er annerledes enn de som stilles til *Store Spørsmål*. Følgende spørsmål vil være sentrale for analysen av denne læreboken: I hvilken grad kan denne boken brukes for å oppnå målene i læreplanene i KRLE fra Kunnskapsløftet 2020? Presenterer boken et mangfold? Hvilke bilder brukes?

1.4 Forskningsoversikt

Jeg har valgt å gjennomføre en del søk i databasen Oria for å få en oversikt over tidligere forskning på fagfeltet jeg ønsker å skrive om. Jeg gjorde flere ulike søk med stikkordene «lærebokanalyse» og «læreplananalyse». Disse to ordene har jeg brukt både alene og sammen med andre relevante søkeord slik som «religion», «KRLE» og «RLE». Alene fikk de to søkene rett over hundre treff kombinert sammen med andre relevante søkeord ble dette kraftig begrenset, og det var enklere å kunne gå igjennom søkene for å finne det som var relevant. De mest relevante treffene var av kjente religionsdidaktikere, slik som Oddrun Bråten, Sissel Undheim, Marie von der Lippe, Bengt Ove Andreassen og Torjer Olsen. Utfra resultatene har jeg gjort nærmere søk på det disse forskerne har skrevet, for å finne det som var mest relevant for min oppgave. Det er spesielt to forskjellige master-oppgaver som er relevante å nevne da de har gjort analyse av lærebøker som jeg også skal se på i min oppgave, selv om de har noe ulikt fokus. Det første er en masteroppgave av Cavide Gunay levert våren 2021.¹⁹ Denne

---

¹⁹ Gunay, 2021

masteren er en analyse av hvordan Islam har blitt presentert i læreboken «Store spørsmål 8-10». Den er relevant for mitt prosjekt, da den er en av få lærebokanalyser som er skrevet om lærebøker i KRLE-faget etter fagfornyelsen (LK20). Den andre masteroppgaven som er relevant er «Hva er en same? En kvalitativ studie av fremstillinger av samer i lærebøker i RLE», av Isalill Simonsen Kolpus (2015). Hun har tatt for seg lærebøkene «Under samme himmel» og «Horisonter».²⁰ Den sistnevnte ønsker jeg også å se på i prosjektet mitt. Oppgaven hennes ble levert i 2015 så den er derfor ikke omfattet av de nye læreplanene. Hennes fokus er på hvordan samene i lærebøkene blir framstilt. Læreboken *Horisonter* ønsker jeg selv å se på i min analyse, men med en annen innfallsvinkel. Mens hennes analyse fokuserer på hvordan samer blir framstilt i disse lærebøkene, ønsker jeg å se på hvordan boken kan brukes i henhold til den nye læreplanen (LK20), selv om den er skrevet før fagfornyelsen.

Det er forsket en del på læreplaner og lærebøker, men ettersom LK-20 er såpass ny, er det ennå ikke noe særlig som har blitt utgitt. Det er spesielt Bengt Ove Andreassen og Torjer Olsen som har skrevet mye om det samiske innholdet i religionsfaget i grunnskolen og i videregående skole. Blant annet har de skrevet et kapittel i antologien «Religion i skolen» (Marie von der Lippe & Sissel Undheim, 2017) med tittelen «Hva skal vi med samisk innhold i læreplanene for religionsfagene?». Fokus er rettet mot det samiske innholdet i læreplanene (K06) for KRLE-faget i ungdomsskolen og Religion og Etikk-faget for den videregående skolen. De fokuserer på ratifisering av ILO-konvensjonen nr. 169, den samiske språkloven, samiske forvaltningsområder og innføringen av dobbelt læreplanverk. De forteller også generelt om samene i Norge, og om dette doble læreplanverket som finnes med både nasjonale og samiske planer.²¹ Andreassen og Olsen har også utgitt artikkelen «Religionsfaget i videregående skole. En læreplanhistorisk gjennomgang 1976-2006» (2014).²² Den tar hovedsakelig for seg utviklingen i den videregående skolen, samt læreplanene for KRLE-faget. I denne artikkelen tar de også for seg hvorfor og hvordan de samiske læreplanene ble innført. ILO og Olsen er noen av de fremste forskerne i religionsdidaktikk i Norge, og blant dem som har forsket mest på samisk religion i skolen utfra et religionsdidaktisk perspektiv.

---

²⁰ Kolpus, 2015

²¹ Andreassen og Olsen, «Hva skal vi med samisk innhold i læreplanene for religionsfagene?»

²² Andreassen og Olsen, *Religionsfaget i videregående skole. En læreplanhistorisk gjennomgang 1976-2006*

Dette sammen med andre verk av de nevnte forskerne utgjør en viktig del av forskningen som masterprosjektet mitt er bygget på.

En annen figur innenfor religions- og livssynsdidaktikk som jeg vil se litt nærmere på er Professor Oddrun Bråten fra NTNU. Hun har skrevet monografien *Towards a Methodology for Comparative Studies in Religious Education*.²³ Bråten er en kjent figur innenfor pedagogisk forskning, og i 2009/2010 vant hun universitetets pris for fremragende forskningen innenfor pedagogisk forskning. I boken skriver hun om religionsundervisningen i den norske skolen, med hovedvekt på nasjonale trekk. Det som gjør denne monografien relevant for min forskning er den komparative tilnærmingen til forskningen. Hun legger vekt på likheter og ulikheter mellom religionsundervisningen i den norske og den engelske skolen. Hun har valgt ut noen kategorier, slik som læreplaner, lovverk og den akademiske debatten rundt religionsfagene. Dette er en tilnærming som er svært relevant for min forskning, og som jeg har vært inspirert av i arbeidet med masteroppgaven.

1.5 Metode

Masteravhandlingen er basert på kvalitativ metode. Kvalitativ metode er ifølge SNL innsamling og analyse av kvalitative data, som oftest foreligger som tekst. Dette står i kontrast til kvantitativ metode, som gjerne uttrykkes i form av tall eller andre mengdebegreper. Ifølge Grønmo (2016) finnes det i all hovedsak tre ulike hovedoppgaver for samfunnsvitenskapen: Analytisk oppgave som analyserer ulike samfunnsforhold, kritisk oppgave som problematiserer og drøfter kritisk etablerte mønster og ordninger og konstruktiv oppgave som forsøker å gi konkrete løsninger på samfunnsmessige problemer som blir utviklet gjennom den samfunnsvitenskapelige virksomheten.²⁴ Jeg tar sikte på en analytisk oppgave. Jeg ønsker å studere og analysere læreplanene som finnes i KRLE-faget, og å drøfte dette basert på teori og annen forskning. I tillegg vil jeg se på hvordan to spesifikke lærebøker forholder seg til disse læreplanene.

Kategorier er grupperinger basert på en ide om like egenskaper ifølge Johannessen, Rafoss og Rasmussen. (2018). Et av de viktigste kjennetegnene ved kategorier er at de alltid forenkler

---

²³ Bråten, *Towards a Methodology for Comparative Studies in Religious Education*.

²⁴ Grønmo, *Samfunnsvitenskapelige metoder*, 24

virkeligheten. Dette vil si at ting alltid er mere komplekse enn det en kategori har rom for. En kategori vil aldri fange opp all kompleksiteten. En sentral utfordring blir dermed å undersøke hvordan noen kjennetegn fremheves, mens andre nedtones, skriver Johannessen *et.al.*²⁵ For min oppgave er dette med kategorier svært relevant. En av disse kategoriene som jeg har valgt er «samisk kultur og religion». Hva inngår i denne kategorien, slik den brukes i læreplanene og i lærebøkene? Årsaken til at jeg har valgt å bruke både begrepet kultur og begrepet religion er for å kunne inkludere deler av det åndelige eller religiøse som ikke blir oppfattet som religion. Noe som også kan være vanskelig er selve definisjonen av hva kategoriene rommer, hva regnes som samisk kultur og religion? Slik som Johannessen skriver er det flere egenskaper som blir fremhevet, samtidig som andre blir nedtonet. Et eksempel på dette er hvordan sjø-samene nesten blir glemt, mens reinsamene blir trukket frem i mange tilfeller (dette kan blant annet sees i læreboken *Horisonter 8*, s. 197-201).

Akademisk arbeid fordrer teoretiske verktøy, og det er dermed viktig å finne de redskapene som er nyttige for det man skal gjøre. Asdal og Reinertsen skriver i *Hvordan gjøre dokumentanalyse* konkret om praksisorienterte metoder, altså redskap, som kan benyttes for å gjøre en dokumentanalyse. I boken skriver de om mange ulike måter å se på et dokument på, nemlig dokumentsteder, dokumentverktøy, dokumentarbeid, dokumenttekster, dokumentsaker og dokumentbevegelser.²⁶ Dette er konkrete innsteg man kan bruke for å analysere dokumenter, og er svært relevant for min analyse av læreplanene. Man kan se på læreplanen som et verktøy for elevene og de som arbeider i skolen, og det er dette jeg har spesielt fokus på i oppgaven min. Læreplanen brukes som et redskap til å planlegge undervisningen, og jeg vil se nærmere på hva denne teksten fordrer at elevene skal lære om samer og urfolk.

En tekstanalyse slik jeg skal gjøre i denne oppgaven kan også betegnes som en semiotisk tekstanalyse. I boken *Hvordan bruke teori* kan man lese om semiotikk og ulike aspekter ved denne. Semiotikk er ifølge forfatterne studiet av tekster og deres tegn.²⁷ Begrepet tekster innenfor semiotikken omfatter ikke bare ren tekst, men også bilder, tale og film. For min analyse er det tekst og bilder som vil være i fokus. I en slik analyse begynner man med å se på hva og hvordan teksten kommuniserer, før man identifiserer nøkkelordene. Deretter vurderes

---

²⁵ Johannessen mfl., *Hvordan bruke teori*, 125-127

²⁶ Asdal og Reinertsen, *Hvordan gjøre dokumentanalyse*

²⁷ Johannessen mfl., *Hvordan bruke teori*, 247

utvalget av tegn og sammensetningen av tegn. Hvis ønskelig kan man også problematisere.²⁸ Dette er en metode som jeg har forsøkt å følge i min analyse av læreplanene og lærebøkene. I delen om lærebøkene har jeg også valgt å problematisere teksten jeg har analysert, for å finne tak i verdier, oppfatninger og underliggende antakelser som har preget forfatterne, noe som kommer til uttrykk i lærebøkene. Jeg velger å bruke noen av de spørsmålene som denne boken foreslår slik som hva som nedtones og framheves. Jeg vil også se på hvordan teksten forholder seg til stereotyper, fordommer og eksisterende myter, og om den reproducerer eller bryter med disse.²⁹

Oppgavens struktur:

Oppgaven består av fire ulike kapitler. Det første kapitlet er dette innledningskapitlet. Neste kapitlet handler om de to ulike læreplanene for KRLE-faget i ungdomsskolen. Jeg vil ta for meg både den nasjonale og den samiske planen. Hovedfokuset her vil ligge på kompetansemålene for hva elevene skal kunne etter 10. trinn, men jeg ser også på formålet med faget, kjerneelementer, tverrfaglige temaer og grunnleggende ferdigheter. I tillegg vil jeg kort se på hvordan disse læreplanene har endret seg fra LK06 til LK20. Jeg vil først se på den nasjonale planen, deretter den samiske planen og til sist vil jeg sammenligne disse to læreplanene. Hovedfokuset vil være å se på det som omhandler samenes og urfolks religion, livssyn og kultur. Kapittel 3 handler om de to ulike lærebøkene. Først vil jeg se på boken *Store spørsmål 8-10*, og deretter lærebøkene *Horisonter 8, 9 og 10*. Jeg vil begynne med å beskrive lærebøkene og de kapitlene i lærebøkene som omhandler samer eller urfolk, før jeg deretter ser på bøkene med utgangspunkt i problemstillingen min. Til sist i dette kapitlet vil jeg sette lærebøkene opp mot de relevante kompetansemålene i den nasjonale og den samiske læreplanen for KRLE. Det siste kapitlet er avslutningskapitlet, hvor jeg oppsummerer avhandlingen med utgangspunkt i problemstillingen min, og reflekterer over tendenser i det materialet jeg har brukt.

---

²⁸ Johannessen mfl., *Hvordan bruke teori*, 254-270

²⁹ Johannessen mfl., *Hvordan bruke teori*, 270

2 Læreplaner i KRLE

2.1 Innledning

I dette kapitlet skal jeg se på de to ulike læreplanene for KRLE-faget fra Kunnskapsløftet 2020. Den nasjonale planen³⁰ som brukes i de fleste skolene rundt om i landet, og den samiske³¹ som brukes i samiske forvaltningsområder. Først begynner jeg med å fortelle kort om utviklingen av KRLE-faget i grunnskolen, før jeg deretter ser på innføringen av den samiske læreplanen. Etter dette skal jeg se på den nasjonale og den samiske læreplanen, med fokus på kjerneelementene, kompetansemålene og endringene som har skjedd fra LK06 til LK20. I slutten av kapitlet vil jeg oppsummere med de generelle utviklingstrekkene som man kan se i begge planene.

2.2 Utviklingen av to ulike læreplaner

Religionsfaget i den norske skolen står i en litt unik situasjon. Dette er et fag som har vært mye omdiskutert i media, og fagets utvikling skiller seg fra de fleste andre skolefagene. For å kunne forstå bakgrunnen til KRLE-faget i skolen må man gå helt tilbake til konfirmasjonsskolen. I 1736 innførte Danmark-Norge konfirmasjon, noe som ble obligatorisk frem til 1912.³² Ifølge Lippe og Undheim (2017) var det nødvendig å konfirmere seg for å få en rekke sentrale rettigheter, slik som det å gifte seg, avlegge militærtjeneste, kjøpe eiendom og få fast arbeid. For å konfirmere seg måtte alle gjennom konfirmasjonsskolen, hvor de fikk opplæring i bibel-lesing og salmesang.³³ Mange lærte seg også å lese og skrive i konfirmasjonsskolen. Med landsskoleloven i 1860 gikk skolen over fra å være en ren kirkeskole til å bli en statsskole. Noen tiår senere, i 1889, ble andre fag enn kristendom innført i skolen. 80 år seinere ble obligatorisk 9-årig skole innført, og da ble kristendomsfaget likestilt med andre skolefag.³⁴ Kristendomsfaget var nå ikke lenger regnet som en del av dåpsopplæringen fra kirken. 5 år senere (1974) ble det innført et eget fag for en alternativ livssynsundervisning i skolen, som man kunne velge istedenfor kristendomsfaget. Med

---

³⁰ Kunnskapsløftet, 2020 (RLE01-03)

³¹ Kunnskapsløftet, 2020 (RLE02-03)

³² Hallgeir Elstad mfl., *Konfirmasjon*

³³ Lippe & Undheim, «Hva skal vi med et felles religionsfag i skolen?», 12

³⁴ Lippe & Undheim, «Hva skal vi med et felles religionsfag i skolen?», 12

Reform 97 i 1997 ble KRL-faget innført i skolen, hvor det ble ganske likt det som vi kjenner som KRLE i dag. Dette faget har siden Reform 97 vært igjennom 5 revideringer. Første endringen fant sted i 2002 da det ble innført en ny fagplan. Neste endring kom i 2005 når faget gjennomgikk en større endring som konsekvens av kritikk fra Menneskerettighetskomiteen i Geneve. I 2008 kom det en ny fagplan, og navnet ble endret til RLE.³⁵ Det kom også ny fagplan i 2015, samtidig som navnet ble endret fra RLE til KRLE som et politisk kompromiss for å oppfylle den daværende Solberg-regjeringens samarbeidsplan med KRF.³⁶ Den siste endringen som har skjedd i faget er en ny reform med LK20, og det er denne som jeg i oppgaven min vil se nærmere på.

I 1997 ble faget KRL innført i den norske grunnskolen, og i årene etter det har faget vært gjennom flere navnebytter og læreplanendringer. Den siste navneendringen skjedde i 2015, da faget fikk navnet KRLE, og i 2020 trådte den siste læreplanendringen i kraft. Denne siste læreplanendringen kalles for LK20. I KRLE-faget finnes det to ulike læreplaner. En av disse som gjelder for de fleste kommunene, og en plan som gjelder i de samiske forvaltningsområdene. Når det er nødvendig å kunne skille mellom disse to planene velger jeg å kalle dem for den samiske og den nasjonale planen, som er begrepene Utdanningsdirektorater bruker.

I artikkelen «Religionsfaget i videregående skole» tar Andreassen og Olsen for seg innføringen av de to ulike læreplanene i de fleste fagene i den norske skolen. ILO-konvensjonen nr. 169 ble ratifisert av Norge i 1990. Den har som mål å fremme urbefolkningene sine rettigheter når det kommer til å synliggjøre deres historie og å bevare og videreutvikle sin egen kultur. Myndighetene er forpliktet til å støtte dette arbeidet ifølge konvensjonen. I 1990 ble den samiske språkloven av 1990 innført i seks ulike kommuner i de daværende to nordligste fylkene, Troms og Finnmark. Da L97 ble innført i grunnskolen i 1997 ble det utformet en egen læreplan for det samiske forvaltningsområdet. Hovedmålet var at det samiske innholdet skulle bli fremmet som en sentral del av læreplanene og fagene i de samiske språkområdene. I disse samiske forvaltningsområdene er norsk og samisk likestilte språk.³⁷ I november 2021 er det 13 kommuner som er forvaltningsområder. (Kåfjord,

---

³⁵ Lippe & Undheim, «Hva skal vi med et felles religionsfag i skolen?», 12-13

³⁶ Lippe & Undheim, *Religion i skolen*, 9

³⁷ Andreassen & Olsen, *Religionsfaget i videregående skole*, 68

Lavangen, Kautokeino, Karasjok, Tana, Nesseby, Porsanger, Tjeldsund, Hamarøy, Hattfjelldal, Snåsa, Røyrvik og Røros.) Disse kommunene mottar tospråklighetstilskudd fra Sametinget, noe som de tre nordligste fylkeskommunene Trøndelag, Nordland og Troms og Finnmark også gjør.³⁸ Grunnen til at de samiske forvaltningsområdene ble innført er at Norge hadde forpliktet seg til de internasjonale konvensjonene.

Få forlag har laget lærebøker som er tilpasset de samiske læreplanene, og derfor har utdanningsdirektoratet gjort en jobb med å utvikle veiledere for undervisning i de samiske forvaltningsområdene, med forslag og ideer til hvordan man kan bygge opp undervisningen. I 2011 kom det en lærebok på samisk av religionshistorikeren Roald E. Kristiansen.³⁹ Bevissthet rundt de samiske forvaltningsområdene er viktig, spesielt i Nord Norge hvor man finner disse samiske områdene. Derfor vil jeg i oppgaven min se på begge disse læreplanene.

2.3 Nasjonal læreplan

Den nasjonale planen er den som de fleste kommunene bruker (alle utenom de samiske forvaltningsområdene). Det er den nåværende læreplanen fra LK20 som jeg vil ha størst fokus på. I første delen av læreplanen som er *Om faget* fortelles det om målet med faget, hvilke verdier det er grunnet på og om lovparagrafer og opplæringslovens begrunnelse for faget. I denne delen står det at faget er svært sentralt for at elevene skal kunne få en forståelse av seg selv, andre og verden som finnes rundt dem. Elevene skal utvikle dømmekraft som de kan bruke i hverdagen og i møte med utfordringer i samfunnet gjennom den kunnskapen som de tilegner seg om ulike livssyn og religioner. Dette faget skal også være med på å realisere verdigrunnlaget for opplæringen, som ifølge den overordnede planen skal være felles kristne og humanistiske verdier.⁴⁰ Ifølge den overordnede delen er dette verdier som også kommer til uttrykk i en rekke andre livssyn og religioner, og noe som er forankret i menneskerettighetene.

---

³⁸ Regjeringen, *Forvaltningsområdet for samisk språk*

³⁹ Andreassen & Olsen, *Religionsfaget i videregående skole*, 68-69

⁴⁰ Utdanningsdirektoratet, *Opplæringens verdigrunnlag*

2.3.1 Kjerneelementer, tverrfaglige temaer og grunnleggende ferdigheter

Fem kjerneelementer trekkes frem i den nasjonale læreplanen for KRLE-faget⁴¹. Det første er at elevene skal ha kjennskap til religioner og livssyn. De skal få kunnskap om ulike religioner og livssyn på ulike nivåer, nasjonalt og globalt nivå. De skal også få innsyn i hvordan disse har inngått i historiske endringsprosesser og hvordan de henger sammen med både kulturarv og endringer som har foregått i samfunnet. De skal videre få kunnskap om mangfold, og dette skal gi grunnlag for refleksjon over majoritets-, minoritets- og urfolksperspektiver innad i Norge. I Norge er den eneste anerkjente urfolks-gruppen samer, så dette vil si at undervisningen skal gi grunnlag for at elevene skal kunne reflektere over dette perspektivet. For å kunne reflektere over urfolksperspektivet er de avhengige av å ha noe kunnskap om denne gruppen. Et av de andre kjerneelementene som jeg vil se litt nærmere på er det å kunne ta andres perspektiv. I denne delen fremheves det at elevene skal utvikle en mangfoldskompetanse, og at samiske perspektiver inngår. Temaer slik som kjønn og funksjonsevne inngår også i disse perspektivene. Dette er det eneste kjerneelementet i læreplanen som nevner ordet *samisk*. De tre andre kjerneelementene er: Utforsking av religioner og livssyn med ulike metoder, Utforsking av eksistensielle spørsmål og svar og Etisk refleksjon.

Noe som er nytt i forbindelse med innføringen av Kunnskapsløftet 2020 er tverrfaglige temaer⁴². Dette er temaer som går igjen i de aller fleste fagene og som skal sørge for at elevene får en mer helhetlig forståelse, at det skal være større muligheter til å jobbe tverrfaglig og at elevene skal kunne se en større helhet. Altså at elevene skal kunne se hvordan fagene utfyller hverandre og hvordan de kan være relevante for dem. De tverrfaglige temaene som tas opp i KRLE-faget er *Folkehelse og livsmestring*, *Demokrati og medborgerskap* og *Bærekraftig utvikling*. Det første tverrfaglige temaet *Folkehelse og livsmestring* skal i KRLE-faget gi elevene rom til å utforske eksistensielle spørsmål og svar. De skal få kunnskap om menneskeverd, og de skal få utviklet sin egen evne til å reflektere over ulike problemstillinger og etiske spørsmål. Det er spesifikt det som gjelder kjønn, identitet, psykisk helse og kjønn som nevnes i denne delen. Det andre tverrfaglige temaet er

---

⁴¹ Kunnskapsdepartementet 2020 (RLE01-03)

⁴² Kunnskapsdepartementet 2020 (RLE01-03)

demokrati og medborgerskap. Målet er at elevene skal få øvelse i å innta andres perspektiver, og på denne måten lære seg å være åpne for andres synspunkter i et mangfoldig samfunn. De skal også delta i etisk refleksjon, og målet er at de gjennom dette skal bli i stand til å stille spørsmål ved eksisterende normer. De skal også bli i stand til å reflektere over makt og utenforskap. Det siste tverrfaglige temaet som tas opp i dette faget er *Bærekraftig utvikling*. Målet er at elevene skal få kunnskap til å reflektere over hvordan menneske, samfunn og miljø påvirker hverandre, og dermed også om hvordan de selv kan ta ansvarlige valg knyttet til dette. Også i dette tverrfaglige temaet skal elevene få muligheten til å utforske eksistensielle spørsmål. De skal også kunne delta i etiske refleksjoner rundt menneskets plass i naturen.⁴³ Som vi kan se gjennom disse tverrfaglige temaene er ikke målet at elevene skal ha mye såkalt «pugge-kunnskap» om ulike religioner og livssyn, men et av hovedmålene er at de også i KRLE-faget skal få kunnskap og øvelse i refleksjon over problemer og ting som de vil møte ute i samfunnet både under og etter endt utdanning. Tema slik som mangfold går igjen mange steder i læreplanen, hvor det ofte poengteres at elevene skal leve i et mangfoldig samfunn, og at de må lære seg å kunne sette seg inn i andres perspektiver.

Grunnleggende ferdigheter er noe som går igjen, og det er fem ferdigheter som elevene skal utvikle⁴⁴. Disse fem er:

- Muntlige ferdigheter
- Å kunne skrive
- Å kunne lese
- Å kunne regne
- Digitale ferdigheter

Dette er de fem mest grunnleggende ferdighetene som skolen skal legge til rette for at elevene skal utvikle. Utdanningsdirektoratet skriver følgende på sine nettsider:

---

⁴³ Kunnskapsdepartementet 2020 (RLE01-03)

⁴⁴ Kunnskapsdepartementet 2020 (RLE01-03)

Disse ferdighetene er del av den faglige kompetansen og nødvendige redskap for læring og faglig forståelse. De er også viktige for utviklingen av elevenes identitet og sosiale relasjoner, og for å kunne delta i utdanning, arbeid og samfunnsliv.⁴⁵

Disse ferdighetene regnes altså som helt grunnleggende for at elevene skal bli aktive deltakere i samfunnet. Enkelte fag får et større ansvar for disse enn andre, men utviklingen av disse ferdighetene skal finne sted i alle fag. Utviklingen av faglig kompetanse skal skje i samspill med utviklingen av disse grunnleggende ferdighetene⁴⁶, og derfor er det i denne avhandlingen viktig å se på disse.

Som tidligere sagt regnes enkelte fag som viktigere for utviklingen av ferdighetene enn andre, men det fremheves at alle fag støtter opp om utviklingen av disse fem ferdighetene⁴⁷. En av de grunnleggende ferdighetene som kan være litt vanskelig å forstå i forbindelse med KRLE-faget er det *Å kunne regne*. Det beskrives som viktig for elevene å se hvordan matematikk kan brukes i hverdagen, og hvordan regne-ferdigheter kan brukes i ulike fag i skolen. Det handler ikke bare om å kunne algebra eller brøkgregning, men forståelse av tidslinjer og tolkning av tabeller og statistikker som er viktig for religionsfaget. Så selv om det naturlig nok er matematikk-faget som bidrar i størst grad til utvikling av regne-ferdigheter så beskrives det som veldig viktig at det støttes opp om i andre skolefag. Et av kompetansemålene i læreplanen handler om det å kunne drøfte hvordan religion og livssyn inngår i historiske endringsprosesser. For å kunne forstå historiske endringsprosesser er det helt nødvendig at elevene har en forståelse av tidslinjer, og slik vil også denne ferdigheten være viktig for utviklingen av faglig kompetanse. For all utvikling av faglig kompetanse skal skje i samspill med utvikling av de grunnleggende ferdighetene⁴⁸.

2.3.2 Kompetansemål

I den nasjonale læreplanen for KRLE fra LK20 finner vi 15 kompetansemål etter 10. trinn. Dette er altså mål for hva elevene bør lære i løpet av ungdomsskolen. Av disse 15 er det kun

---

⁴⁵ Kunnskapsdepartementet 2020 (RLE01-03)

⁴⁶ Kunnskapsdepartementet 2020 (RLE01-03)

⁴⁷ Kunnskapsdepartementet 2020 (RLE01-03)

⁴⁸ Kunnskapsdepartementet 2020 (RLE01-03)

ett kompetansemål som tar for seg et samisk perspektiv og/eller et urfolksperspektiv. Dette lyder slik:

gjøre rede for og reflektere over samenes og andre urfolks religions- og livssynstradisjoner.⁴⁹

I dette kompetansemålet finner vi to ulike verbalfraser. Det første er *gjøre rede for*. Ifølge Utdanningsdirektoratet⁵⁰ innebærer dette å kunne gi en faglig begrunnet forklaring av noe. Det kan være ting man vil utforske eller gjennomføre, en problemstilling eller et konkret saksforhold. Elevene skal kunne gi en faglig begrunnelse av både samenes og andre urfolks religions- og livssynstradisjoner. Den andre verbalfrasen i dette kompetansemålet er *reflektere over*. Ifølge Utdanningsdirektoratet betyr det at man skal undersøke og tenke over ulike saksforhold, for eksempel egne holdninger, ulike handlinger og egen læring. Dette betyr at elevene skal både kunne gi en faglig begrunnelse for og undersøke og tenke over samenes og andre urfolks religions- og livssynstradisjoner. Dette kompetansemålet er veldig åpent for diskusjon og tolkninger om hva elevene skal lære om, ettersom det bare står «samenes og andres religions- og livssynstradisjoner». Det står ikke noe konkret om hva innenfor dette temaet som elevene skal lære om, så dette vil være åpent for at læreren bestemmer.

Når dette læreplanmålet er såpass åpent og lite spesifikt er det vanskelig å skulle si noe om det er temaer innenfor samer og andre urfolks religions- og livssynstradisjoner som ikke dekkes, da det vil være opp til læreren, eventuelt lærebøker eller team på skolen hvilke temaer det er som tas opp i skolen. I tidligere læreplaner, slik som i læreplanene fra Kunnskapsløftet 2006 sto det mye mer spesifikt om ulike temaer som måtte tas opp i undervisningen. I LK20 med mer generelle kompetansemål har læreren større spillerom i klasserommet, og man har muligheten til å hente inn mer av det lokale. Hvis vi ser tilbake på det første kjerneelementet i den nasjonale læreplanen for KRLE-faget står det at elevene skal utvikle en mangfoldskompetanse og at samiske perspektiver inngår.⁵¹ Et av spørsmålene som kan stilles til denne læreplanen er om den legger opp til at elevene vil få nok kunnskap om samiske religion og livssyn, slik at de kan reflektere over mangfold innad i samiske grupper. Når læreplanmålene

---

⁴⁹ Kunnskapsdepartementet 2020 (RLE01-03)

⁵⁰ Utdanningsdirektoratet, *Retningslinjer for utforming av læreplaner for fag*

⁵¹ Kunnskapsdepartementet 2020 (RLE01-03)

er såpass generelle, vil mye av ansvaret for dette legges over på læreren og det er spesielt da viktig med god kompetanse innenfor temaet.

Et poeng som også er viktig er at elevene skal ha lært mye om samenes religions- og livssynshistorie før de kommer opp på ungdomsskolen. Et av kompetansemålene for hva elevene skal ha lært etter 7. trinn sier at de skal kunne gjøre rede for samers religions- og livssynshistorie.⁵² Dette vil si at det i teorien finnes en læringskurve hvor elevene bygger på det de allerede har lært. Vi kan se på dette i sammenheng med den kognitive læringsteorien som er basert på tankene til Jean Piaget. Denne teorien står skrevet om i boken *Didaktisk arbeid* av Lyngsnes og Rismark (2016). Piaget snakker om «skjema» når han snakker om den informasjonen som vi sitter inne med, og den erfaringen vi har. Man har disse skjemaene som består av den informasjonen man allerede har, og man prøver å tolke all ny informasjon utfra disse allerede eksisterende skjemaene. Dette kalles for *assimilasjon*. Når vi må endre, legge til noe eller lage nye skjemaer for å få ny informasjon til å gi mening kalles dette for *akkomodasjon*. Som oftest vil begge prosessene være nødvendig for læring.⁵³ Ved at elevene på mellomtrinnet har lært om samisk religions- og livssynshistorie, vil de allerede ha kunnskap i eksisterende skjema som de kan bygge videre på. Det kan også være nødvendig med en *adapsjonsprosess* hvis man opplever noe som ikke stemmer overens med de skjemaene man har fra før.⁵⁴ På denne måten kan elevene sette sammen ny kunnskap med den kunnskapen de allerede har fra før. Ettersom elevene allerede har lært litt om samisk religion og livssyn vil det være litt enklere å tilegne seg mer informasjon om dette temaet, enn om det hadde vært et fullstendig nytt tema som de ikke hadde noe informasjon/skjema om fra før.

Selv om det kun er ett av kompetansemålene i denne nasjonale læreplanen i KRLE fra LK20 som tar for seg samisk religion er det selvfølgelig et tema som kan trekkes inn i andre kompetansemål, slik som kompetansemål som omhandler menneskerettigheter og kristendommens utvikling. I retningslinjene som er utgitt av *Utdanningsdirektoratet* for utforming av LK20 og LK20S (nasjonale planer og samiske planer) er det et underkapittel som tar for seg samisk innhold i læreplanene. I denne delen står det at det vil finnes både implisitt og eksplisitt samisk innhold i læreplanene. Ved å se på læreplanmålet som

---

⁵² Kunnskapsdepartementet 2020 (RLE01-03)

⁵³ Lyngsnes & Rismark, *Didaktisk arbeid*, 61-63

⁵⁴ Lyngsnes & Rismark, *Didaktisk arbeid*, 65

omhandler samer og urfolk har vi sett på det eksplisitte i læreplanen som omhandler samer og urfolk. Det finnes også mye implisitt samisk innhold, altså formuleringer som åpner for tilpasninger til samiske temaer eller urfolks-temaer, selv om det ikke eksplisitt er nevnt. Dette vil altså si at selv om læreplanen kun eksplisitt har et kompetansemål etter 10. trinn om samer og urfolk, er det ifølge retningslinjene også mulig å trekke inn slikt innhold i andre kompetansemål som åpner for det.⁵⁵

2.3.3 Fagplan fra 2015 i forhold til LK20

I denne delen vil jeg se kort på hvordan utviklingen har vært fra fagplanen i 2015 til LK20. I kompetansemålene for hva elevene burde kunne etter 10. trinn er det to kompetansemål som eksplisitt tar for seg temaer som omhandler enten samer eller urfolk. Disse to er:

- Gi en presentasjon av Den norske kirke, læstadianisme og samisk kirkeliv
- Gjøre rede for nye religiøse bevegelser og samtale om ulike former for nyreligiøs og naturreligiøs praksis, herunder urfolks naturreligion⁵⁶

I dette første kompetansemålet står det at elevene skal kunne gi en presentasjon av tre spesifikke temaer. Ifølge *Utdanningsdirektoratet*⁵⁷ betyr det at elevene skal kunne forklare, legge frem og vise disse faglige emnene. Målet med en slik presentasjon skal være å gjøre dette emnet eller eventuelt produktet tilgjengelig for andre. Måten man presenterer på kan variere på mange ulike måter. Dette første kompetansemålet finnes under læreplanmålene som omhandler kristendom. Det står at elevene skal presentere Den norske kirke, læstadianisme og samisk kirkeliv. I kompetansemålene i læreplanen fra 2015 kan vi tydelig se at det er konkretisert og spesifisert hva elevene skal lære om. Denne planen gir ikke like mye rom for tolkning og spillerom i klasserommet som LK20. Det populære norske ordtaket «ingen nevnt, ingen glemt» kan brukes for å beskrive LK20. Med en veldig generell læreplan hvor ingen spesifikke temaer innenfor samisk religion og livssyn er nevnt, er det heller ingen som er glemt. Dette vil si at det er mye opp til læreren hvilke temaer de ønsker å ta opp, noe som for mange kan være positivt. Men det kan også være problematisk. Dersom læreren har

---

⁵⁵ Utdanningsdirektoratet, *Retningslinjer for utforming av læreplaner for fag*

⁵⁶ Kunnskapsdepartementet 2015 (RLE1-02)

⁵⁷ Utdanningsdirektoratet, *Retningslinjer for utforming av læreplaner for fag*

lite kompetanse på feltet, kan det være enklere å få oppgitt noen spesifikke tema som man kan lese seg opp på.

Det andre kompetansemålet i planen fra 2015 som jeg vil se nærmere opp ligger under kategorien *Religiøst mangfold*⁵⁸. Dette viser til å «gjøre rede for nye religiøse bevegelser og samtale om ulike former for nyreligiøs og naturreligiøs praksis, herunder urfolks naturreligion». Kompetansemålet består altså av to deler. Den første delen er at elevene skal gjøre rede for nye religiøse bevegelser. Det vil si at elevene skal kunne gi en faglig begrunnet forklaring av nye religiøse bevegelser. Den andre delen er at de skal kunne samtale om ulike former for nyreligiøs og naturreligiøs praksis, herunder urfolks naturreligion. Verbet å samtale om er noe som ikke er blitt videreført til LK20. I veileder for utformingen av læreplaner til LK20 er det en liste over ulike verb som skal brukes til utformingen av læreplanene, og dette er ikke et nevnt verb i denne delen.⁵⁹ Jeg har ikke funnet noe tilsvarende for utforming av læreplanen for LK06 er læreplanrevisjonen for KRLE-faget i 2015. Det jeg derimot har funnet hos *Utdanningsdirektoratets* nettsider om det å samtale er at det er en viktig del av utviklingen av de muntlige ferdighetene.⁶⁰ Elevene skal kunne ha en samtale om både nyreligiøs og naturreligiøs praksis, og urfolks naturreligion skal inkluderes i dette. I LK20 står det at elevene skal kunne gjøre rede for samenes og andre urfolks religions- og livssynspraksiser. Dette vil si at i LK20 videreføres det at elevene skal lære om urfolks religion, men det er åpnet opp slik at det ikke bare er naturreligionen de skal lære om. De skal nå lære om både religions- og livssynspraksiser, noe som vil dekke en større del av urfolksmangfoldet.

2.4 Samisk læreplan

Den samiske læreplanen for KRLE-faget er den læreplanen som brukes i samiske forvaltningsområder. I likhet med den nasjonale planen vil jeg ha størst fokus på læreplanen fra Kunnskapsløftet 2020, som er den som brukes i dag⁶¹. Strukturen på den samiske læreplanen er lik den nasjonale læreplanen, og de er også forankret i de samme verdiene. Den største forskjellen er at førstnevnte også er forankret i samiske verdier, og faget skal legge et

---

⁵⁸ Kunnskapsdepartementet 2015 (RLE1-02)

⁵⁹ Utdanningsdirektoratet, *Retningslinjer for utforming av læreplaner for fag*

⁶⁰ Utdanningsdirektoratet, *Språk i barnehagen – mye mer enn bare prat*

⁶¹ Kunnskapsdepartementet 2020 (RLE02-03)

såkalt allsamisk perspektiv og et urfolksperspektiv til grunn. Det er verdt å nevne at Utdanningsdirektoratet ikke definerer begrepene «allsamisk perspektiv» og «urfolksperspektiv». Den skal også være forankret i samiske verdier, kultur, samfunnsliv og samisk språk.⁶² Dette vil si at den nasjonale og den samiske læreplanen stort sett er bygd på de samme verdiene, selv om den samiske planen også er forankret i samiske verdier og skal legge urfolksperspektiver og et allsamisk perspektiv til grunn.

2.4.1 Kjerneelementer, tverrfaglige temaer og grunnleggende ferdigheter

Kjerneelementene som vi finner i den samiske læreplanen for KRLE har helt lik ordlyd som kjerneelementene som finnes i den nasjonale læreplanen for KRLE-faget. I de tverrfaglige temaene er det nesten heller ingen forskjell. Eneste forskjellen er to ord som er byttet ut. En plass står det «får» istedenfor «skal», og en plass står «KRLE-faget» istedenfor «faget». Forklaringen av de grunnleggende ferdighetene er også helt lik forklaringen i den nasjonale planen.⁶³ På grunn av den nesten helt like ordlyden i disse tre, vil jeg ikke gå nærmere inn på disse i denne delen da jeg allerede har skrevet om dette i delen om den nasjonale læreplanen.

2.4.2 Kompetansemål

Den samiske planen skal som tidligere nevnt ta for seg et allsamisk perspektiv og et urfolksperspektiv. Den skal også legge samiske verdier, språk, kultur og samfunnsliv til grunn.⁶⁴ I den samiske læreplanen er det tre av femten kompetansemål etter 10. trinn som eksplisitt tar for seg ordene «urfolk» eller «samisk». Disse er:

- «Gjøre rede for og reflektere over andre urfolks religions- og livssynstradisjoner.»
- «Bruke og drøfte fagbegreper om religioner og livssyn og om det samiske åndelige.»
- «Identifisere og drøfte aktuelle etiske problemstillinger knyttet til menneskerettigheter, urfolks rettigheter, bærekraft og fattigdom.»⁶⁵

---

⁶² Kunnskapsdepartementet 2020 (RLE02-03)

⁶³ Kunnskapsdepartementet 2020 (RLE02-03)

⁶⁴ Kunnskapsdepartementet 2020 (RLE02-03)

⁶⁵ Kunnskapsdepartementet 2020 (RLE02-03)

Det første handler om urfolk. Målet er at elevene skal kunne gjøre rede for og reflektere over andre urfolks religions- og livssynstradisjoner. Å gjøre rede for vil si at elevene skal kunne gi en faglig begrunnelse over disse forholdene. Reflektere over vil si at elevene skal kunne undersøke og tenke over ulike saksforhold. Dette er et ganske åpent læreplanmål, hvor det vil være opp til læreren hvilke urfolks tradisjoner de vil fokusere på.

Det andre overnevnte kompetansemålet handler om at elevene skal kunne bruke og drøfte fagbegreper om religioner og livssyn og om «det samiske åndelige». Et viktig stikkord til dette kompetansemålet er fagbegreper. Det å kunne bruke et fagbegrep vil si at man skal kunne gjøre nytte og anvende dem, og å drøfte vil si å trekke frem forskjellige sider ved fagbegrepene og kunne argumentere både for og imot.⁶⁶

Det tredje og siste læreplanmålet som eksplisitt tar for seg enten ordene *samisk* eller *urfolk* er at elevene skal kunne både identifisere og drøfte aktuelle etiske problemstillinger som er knyttet til menneskerettigheter, urfolk sine rettigheter, fattigdom og bærekraft. Å identifisere er et av verbene som er brukt som ikke står i retningslinjene til *Utdanningsdirektoratet* for utforming av læreplaner til LK20, men ifølge *SNL* handler det om å påvise identitet.⁶⁷

Elevene skal kunne både identifisere aktuelle etiske problemstillinger, kunne trekke frem ulike sider ved disse problemstillingene og argumentere både for og imot. Disse problemstillingene skal være knyttet til urfolks rettigheter, menneskerettigheter, bærekraft og fattigdom. Dette er et ganske bredt spekter av ulike problemstillinger.

Som tidligere nevnt kan samisk og urfolksinnhold være både eksplisitt og implisitt tilstede i læreplanene. Selv om det er disse tre kompetansemålene etter 10. trinn som eksplisitt tar for seg samiske og urfolks perspektiver, så er det også flere læreplanmål hvor man kan trekke inn disse temaene. Samiske temaer dukker også opp i læreplanen tidligere i grunnskolen, hvor elevene blant annet skal lære en del om religion og livssyn i Sápmi, så det vil også i dette faget være slikt at elevene har en del kunnskap eller skjema om disse temaene fra før.

---

⁶⁶ Utdanningsdirektoratet, *Retningslinjer for utforming av læreplaner for fag*

⁶⁷ Janka Lund, *identifisere*

2.4.3 Fagplan fra 2016 i forhold til LK20

For å se litt på utviklingen som har vært innenfor det samiske læreplanen for KRLE-faget vil jeg kort sammenligne læreplanen som var gyldig fra januar 2016 med læreplanen i LK20. I den eldre læreplanen er det flere læreplanmål som omhandler religion i Sápmi, samisk språk, kultur og samfunnsliv og urfolks rettigheter.⁶⁸ Det finnes også en kategori med kompetansemål som er blitt kalt for «Sirkumpolare urfolks religioner», hvor man kan finne syv kompetansemål. I denne delen finner kompetansemål som omhandler mange ulike aspekter ved religion, slik som skapelsesmyter, religiøse ritualer, helbredelse, sjaman og bruk av tromme.⁶⁹ Slik som med den nasjonale planen finner vi også her mange forskjeller mellom den eldre læreplanen og den nyeste. Den største forskjellen man kan se er at læreplanen fra LK06 har mange færre kompetansemål, og at disse er mer generelle slik at læreren selv kan ta valg om hva de vil gå nærmere inn på, og hvordan undervisningen kan tilpasses etter lokale behov.

2.5 Kort oppsummert

Det er veldig mange likhetstrekk mellom de to læreplanene i KRLE fra Kunnskapsløftet 2020. Begge har mange færre kompetansemål enn de læreplanene som var før LK20. Det vil også si at det nå er mer generelle kompetansemål etter 10. trinn og at det er mer opp til læreren i klasserommet hvilke konkrete temaer man vil gå nærmere inn på. Dette i motsetning til tidligere læreplaner hvor det var listet opp mer spesifikt hva man måtte dekke. Dermed er det nå mer rom i undervisningen for å gjennomføre lokale tilpasninger.

Et annet element som har kommet sterkt inn i de nye læreplanene er de tverrfaglige temaene som skal gå igjen i alle fag, med sikte på at undervisningen skal utgjøre en helhet. De tverrfaglige temaene som skal tas opp i KRLE-faget er *Folkehelse og livsmestring*, *Demokrati og medborgerskap* og *Bærekraftig utvikling*. Et av hovedmålene for KRLE-faget er at elevene skal få kunnskap og øvelse i refleksjon rundt problemstillinger og andre ting som de vil møte ute i samfunnet både under og etter endt utdanning. Dette er et hovedmål som hele skolen jobber mot, og som KRLE-faget spiller en viktig rolle for.

---

⁶⁸ Kunnskapsdepartementet 2015 (RLE2-02)

⁶⁹ Kunnskapsdepartementet 2015 (RLE2-02)

3 Lærebøker

I dette kapitlet vil jeg se på to ulike lærebøker. Først vil jeg se på læreboken *Store spørsmål 8-10*, som er en lærebok for KRLE-faget som er tilpasset til LK20. Jeg skal begynne med å se på generelle trekk: hvordan læreboken er bygd opp og hva den inneholder. Deretter vil jeg se nærmere på hvilke temaer innenfor samisk religion og livssyn som tas opp. Til sist vil jeg se på hvordan læreboken tolker og formidler kompetansemålene etter 10. trinn i KRLE-faget, som omhandler samisk religion og livssyn. Ettersom det nå i april 2022 ikke er kommet ut noen lærebøker i KRLE-faget som er tilpasset LK20s, vil jeg også se på hvordan denne læreboken kan brukes i forhold til den samiske læreplanen. Deretter vil jeg se på lærebøkene *Horisonter 8*, *Horisonter 9* og *Horisonter 10*. Den versjonen av disse lærebøkene som jeg skal se på er versjonene fra 2006, 2007 og 2008. Disse er ikke tilpasset LK20, men ettersom eldre lærebøker fortsatt brukes er disse relevante. Spørsmålene som jeg vil stille sistnevnte lærebøkene er derfor litt annerledes enn de til førstnevnte. Jeg vil først se generelt på bøkene, deretter hva de sier om samers- og urfolks religion og livssyn, og til slutt på hvordan de kan brukes opp mot læreplanene i KRLE fra Kunnskapsløftet 2020 og om det eventuelt er noen mangler i forhold til de nye kompetansemålene.

Problemstillingen min er å se på hvordan to ulike lærebøker formidler læreplanmålene om samisk religion og livssyn. I forbindelse med lærebøkene har jeg noen spesifikke spørsmål som jeg vil utforske. Det første er hvordan bøkene kan brukes i henhold til LK20 og LK20s. *Store spørsmål* skal være tilpasset til LK20, mens *Horisonter*-bøkene er tilpasset en tidligere fagplan. Ingen av dem er tilpasset til den samiske planen, men på grunn av mangel på lærebøker som er tilpasset til den samiske planen er skoler i de samiske forvaltningsområdene nødt til å benytte seg av de lærebøkene som finnes. Det vil også være interessant å se på hvilket perspektiv samene blir fremstilt i, om de settes i et urfolksperspektiv, og hva det innebærer. Urfolksperspektivet er noe som har fått en større plass i offentligheten og academia de siste årene, og man ser ofte at samene presenteres i et slikt perspektiv. I den nye læreplanen fra LK20 og LK20s blir mangfold ofte nevnt, og i kjerneelementet *Kunne ta andres perspektiv* nevnes det at faget skal bidra til at elevene skal utvikle en mangfoldskompetanse og at samiske perspektiver inngår i dette. Derfor vil jeg også se på hvilket mangfold de ulike lærebøkene representerer.

3.1 Store Spørsmål 8-10

3.1.1 Generelt om *Store Spørsmål 8-10*

Store Spørsmål 8-10 er en lærebok i KRLE som kom ut i 2020.⁷⁰ Den er tilpasset KRLE-faget i ungdomsskolen, og LK20, og dermed den nasjonale læreplanen, men ikke den samiske læreplanen. *Store Spørsmål* er kommet ut i flere ulike versjoner, både digitale bøker og fysiske bøker. Jeg har valgt å fokusere på den fysiske boken. Det finnes også en lærerveiledning til denne boken, som kom ut i 2021. Boken består av 339 sider og er delt inn i 15 ulike kapitler. Det er ulike lengder på kapitlene, men alle er mellom åtte og 28 sider. De består av bilder, tekst og ulike typer av oppgaver.

3.1.2 Det samiske innholdet i *Store Spørsmål 8-10*

Det læreboken kaller for samisk religion presenteres i kapittel 14 som har tittelen «Urfolks religioner». Kapitlet består av 12 sider. I likhet med de andre kapitlene finner vi både tekst, illustrasjoner, spørsmål og bilder. På første siden av kapitlet finnes et stort bilde som dekker hele siden, og på andre siden en introduksjon til kapitlet. Denne består av tittelen på kapitlet, et stort spørsmål, målet for kapitlet og en kort tekst om urfolk. Alle kapitlene innleder med «et stort spørsmål», og spørsmålet til dette kapitlet er «Har alt i verden sjel?». Kapitlet er delt inn i tre hoveddeler: *Å få kontroll over kreftene*, *Samisk religion* og *Urfolks religioner i dag*. Hoveddelene er delt inn i flere små underdeler. Innimellom teksten finnes det flere bilder, og disse vil jeg også se litt nærmere på. I de to siste sidene av kapitlet finner man oppgaver og et sammendrag. På siden med oppgavene er det åtte «finn svaret» oppgaver, og 13 «gå videre» oppgaver. Til slutt presenteres et sammendrag, bestående av åtte punkter⁷¹.

På første siden av kapitlet ser vi et stort bilde av to personer som ligger på snøen og ser opp på nordlyset. I bakgrunnen kan man se en lavvo med et bål i midten, og naturen som strekker seg ut bakom lavvoen. Inne i lavvoen kan man skimte et menneske som ligger ved siden av bålet med pelslue på hodet og noe som ser ut som en samisk kofte med blå bunnfarge og røde detaljer. De to menneskene som ligger i forgrunnen er vanskelig å se da det er mørkt, men det ser ut til at de har moderne vinterklær på seg.⁷² Det står ingen informasjon om konteksten til bildet, men hvis man går til bildelisten helt i slutten av kapitlet kan man se at det er Terje

---

⁷⁰ Hove mfl., *Store spørsmål 8-10*

⁷¹ Hove mfl., *Store spørsmål 8-10*, 314-325

⁷² Hove mfl., *Store spørsmål 8-10*, 314

Rakke, en kjent norsk fotograf som har tatt det. Ettersom dette er det første man møter i kapitlet er det naturlig at det gir noen pekepinner på hva man vil møte i dette kapitlet. Lavvo og samekofte er tradisjonelle kjennetegn på samene. Naturen og nordlyset kan vise til nærheten til naturen, og gi et inntrykk at vi i dette kapitlet skal lære mer om dette. Vi ser også disse to menneskene som ligger og ser opp på stjernehimmelen og nordlyset. Kanskje undrer de seg over tilværelsen eller de mektige kreftene som finnes i naturen. Det tradisjonelle med dette bildet møter også det moderne i måten de to menneskene på bakken er kledd. Bildet kan gi et inntrykk av at både det tradisjonelle og det moderne vil presenteres i kapitlet, med en hovedvekt på det tradisjonelle.

Målet for kapitlet er at man skal kunne «gjøre rede for og reflektere over samenes og andre urfolks religions- og livssynstradisjoner».⁷³ Dette er det kompetansemålet etter 10. trinn som spesifikt omhandler samer og urfolk som vi finner i den nasjonale læreplanen for KRLE-faget som kom ut i 2020. Innledningsvis finnes en kort introduksjon til temaene urfolk og samer. Forfatterne av kapitlet innleder med en definisjon av urfolk: ”Urfolk er folkegrupper som har levd i jeger- og sankersamfunn og hatt sin egen kultur over svært lang tid.” Videre heter det at millioner av mennesker i verden tilhører kategorien urfolk, og mange av disse menneskene holder til i "øde områder". Forfatterne trekker frem begrepet *naturreligion*, og skriver at urfolks religioner ofte får dette navnet fordi de tradisjonelt sett har levd tett på naturen. Det vises også til fellestrekk mellom ulike urfolks religioner, men uten nærmere beskrivelse av hva disse består i. Det siste som nevnes i introduksjonen er at det eneste urfolket vi har i Norge er samene. De har tidligere levd tett på naturen og drevet med jakt, fiske og reindrift, men nå for tiden bor de fleste samene i byer, og den gamle samiske urfolksreligionen nå utdødd.⁷⁴

I kapitlet er det tre hoved-overskrifter, og den første er *Å få kontroll over kreftene*. I denne delen finner man underoverskriftene *Forfedredyrkelse*, *Sjamaner*, *Mana og tabu*, *Hellige steder* og *Overgangsritualer*. Avsnittet starter med en fortelling om det å være ute å gå i tordenvær. Kanskje har man en forestilling om at årsaken til tordenværet har noe med høytrykk og lavtrykk å gjøre, men man blir ikke redd for man vet at man har et trygt hus å komme hjem til. Ifølge forfatter hadde man ikke denne kunnskapen tidligere i historien, og

---

⁷³ Hove mfl., *Store spørsmål 8-10*, 315

⁷⁴ Hove mfl., *Store spørsmål 8-10*, 315

menneskene har vært små og sårbare i en verden som har vært full av helt ukjente krefter. Deretter fortelles det om at det er et vanlig trekk blant urfolks religioner at alt i naturen er levende og har en slags sjel. Dette gjelder både vær og vind, sol og måne og fysiske ting slik som fjell og innsjøer. Disse ulike maktene måtte blidgjøres med ritualer og offergaver.⁷⁵

På den nedre halvdelen av denne siden finnes et tegnet bilde. Dette bildet er ganske mørkt med blå, grå, svarte og hvite nyanser. I midten ser man seks skapninger som sitter og står rundt et bål. Med lyset fra bålet kaster skapningene skygge på det som er rundt dem. En av disse skapningene har noe som ser ut som reinhorn på hodet, to har nebb, en har horn og en har på seg noe som ser ut som en kaninmaske. Skapningene er på en slette. Bak dem kan man se fjell og steiner, himmel, måne, trær og en kvinne. Kvinnen er helt øverst til venstre i bildet. Hun har blått ansikt, en kappe og langt mørkt hår som blir til hele den mørke himmelen. Helt nederst til høyre ser man en elv. De fleste av disse figurene er enten formet eller skyggelagt slik at det ser ut som at de har menneskelige ansikt.⁷⁶

Forfordredyrkelse er et av temaene som presenteres. Forfatterne skriver at mange urfolk tror at sjelen forlater kroppen når man dør og lever videre på «andre siden». Disse forfedrene kan beskytte de levende eller de kan skape ulykke for dem. For at forfedrene skal beskytte må man hedre de døde ved å bringe dem gaver og ofringer.

Underkapitlet om sjamaner består av to avsnitt. Det første handler generelt om sjamanen. For å forklare hva dette er skriver de dette:

Urfolk har ofte en åndelig veileder – en blanding av lege, magiker, prest og vismann. I Sibir kalles han sjaman, og det har blitt en samlebetegnelse på slike åndelige ledere.⁷⁷

Videre i avsnittet skriver de om hvordan sjamanen kan sette seg selv i en transe ved bruk av ulike teknikker slik som tromming, dansing, synging og bruk av rusmidler. I en slik transe kan sjelen deres reise inn i ånde verdenen, hvor de kan få råd om hva stammen bør gjøre. Det andre avsnittet handler om noaiden. Noaiden presenteres som den åndelige leder i den eldre samiske religionen, nå regnet som utdødd. I likhet med sjamanen kan noaiden sette seg i

---

⁷⁵ Hove mfl., *Store spørsmål 8-10*, 316

⁷⁶ Hove mfl., *Store spørsmål 8-10*, 316

⁷⁷ Hove mfl., *Store spørsmål 8-10*, 317

transe. Han gjør dette ved å joike og slå på en tromme som er utsmykket med ulike gudesymboler. Når noaiden er i andre verdener kan han møte andre guder og ånder som kan gi råd. Noaiden kan også helbrede sykdom ved at han i transen enten finner ut av hva som skal til for at de skal bli friske eller ved å hente sjelen til det syke mennesket ut av dødsriket. Det var også slik at noaiden kunne se inn i fremtiden. Ved å se inn i framtiden kunne han finne ut av hvor det var bra å jakte eller hvor det var bra beite til reinsdyra. I begge avsnittene om *Sjamaner* brukes konsekvent personalpronomenet han om sjamaner og noaiden. Til sist i avsnittet om noaiden skriver de at også kvinner kunne være noaiden, til tross for at de konsekvent har omtalt noaiden som *han*.⁷⁸

Under delen om sjamaner finner vi et bilde som dekker en halv side. Ifølge bildeteksten er dette et bilde av en kvinnelig sjaman fra Sibir som slår på en tromme for å initiere en transe. Bildet er i farger. Kvinnen har øynene lukket og munnen halvåpen. Hun har på seg en lue med fjær og skinn, og en jakke som også har både fjær og skinn. På jakken kan man se stoffstykker i flere ulike farger. Hennes venstre hånd holder en tromme som ser ut til å være trukket med skinn. Høyre hånd holder et instrument som hun bruker for å slå på trommen. I bakgrunnen kan man se en mengde med mennesker. Det ser ikke ut til at noen av disse menneskene har på seg antrekk som ligner på det kvinnen har på seg.⁷⁹

Avsnittet om *Mana og tabu* handler om at det er vanlig blant urfolk at man tror at det finnes en overnaturlig kraft i naturen. Blant Maoriene som er et urfolk på New Zealand kalles denne overnaturlige kraften for *mana*. Spesielle ting og mektige mennesker kan ha mer *mana* enn andre, ifølge teksten. *Mana* er godt og kan bringe fruktbarhet, god helse og rikdom, men for mye kan være dårlig. Det kalles for *tabu*. *Tabu* kan også være for eksempel ting som man ikke skal røre eller ord som man ikke burde si.⁸⁰

Det nest siste underkapitlet i denne delen har fått tittelen *Hellige steder*. Her fortelles det om at i samisk religion ble enkelte steder ble regnet som hellige. Dette var steder hvor man trodde at underjordiske eller guder holdt til. Videre heter det at enkelte fjell var så hellige at de ikke skulle nevnes med navn, og at det ofte var slik at spesielle formasjoner i naturen ble brukt

---

⁷⁸ Hove mfl., *Store spørsmål 8-10*, 317-18

⁷⁹ Hove mfl., *Store spørsmål 8-10*, 317

⁸⁰ Hove mfl., *Store spørsmål 8-10*, 318

som offersteder. Ved noen av disse offerstedene blir det fortsatt ofret i dag, ifølge forfatterne.⁸¹

Det siste underkapitlet i første delen er har fått overskriften *Overgangsritualer*. Det hevdes at overgangsritualene er vanlig blant urfolk, og at det særlig gjelder for overgangen fra barn til voksen, med ritualer som kan være langvarige, blodige og brutale. Ofte begynner de med at en ung gutt blir avskilt fra resten av stammen, og ifølge forfatterne er det som om guttungen skal dø og bli gjenfødt som voksen. Forfatterne presenterer deretter en veldig brutal historie om et overgangsritual fra Dieri-stammen i Australia. Det begynner med at en gutt får to av fortennene slått ut, og at han blir omskjært mens han får et nytt navn. Senere blir han tatt bort fra leiren av en gjeng med eldre menn. De tar han med langt unna leirplassen, og skjærer dype kutt i kroppen hans, slik at han blir merket for livet. Deretter får han vite om et hemmelig instrument som kalles en brummer. Dette er en hemmelighet som kun mennene skal vite om. Den siste prøvelsen i rituallet er at barnet skal klare seg alene i ødemarka frem til kuttene på kroppen er grodd. Da først kan han vende tilbake til leiren. Gutten er da lykkelig for at han har greid alle prøvelsene, og alle kan se på arrene hans at han er blitt voksen. Dette er den eneste historien som blir fortalt om overgangsritualer. Midtveis i teksten om rituallet finnes en tegning. I bildeteksten står det at tegningen er fra 1800-tallet og viser delen av overgangsritualet i Dieri-stammen hvor fortennene blir slått ut. Bildet er tegnet i svart-hvitt, og viser tre voksne menn og en eldre gutt. En mann kneler på bakken. Barnet sitter på skuldrene til denne mannen. En mann holder ansiktet til guttungen, og den siste mannen holder en lang skarp gjenstand foran munnen til barnet med ene hånden og en stein med den andre.⁸²

Den andre hoveddelen i dette kapitlet er *Samisk religion*. Her skriver de at den eldre samiske religionen regnes for å være utdødd, men at man fortsatt kan finne spor av den. Det er også få sikre kilder til religionen, men noen ting vet vi. Den har fellestrekk med andre urfolks religioner, den er knyttet til spesifikke miljøer og levemåter, og den er knyttet til naturen. Denne hoveddelen går over tre sider, og består av to underkapitler: ”Utryddet og misforstått” og ”Muntlige tradisjoner.”⁸³

---

⁸¹ Hove mfl., *Store spørsmål 8-10*, 318

⁸² Hove mfl., *Store spørsmål 8-10*, 318-20

⁸³ Hove mfl., *Store spørsmål 8-10*, 320-22

I det første underkapitlet «Utryddet og misforstått» heter det at den samiske religionen forsvant med misjoneringen på 1700-tallet. Fra både Norge og Sverige ble det da sendt misjonærer til de samiske områdene. Også før misjoneringen har det vært mye kontakt mellom samer og nordmenn, men nå bestemte kongen at alle skulle gå i kirken. Med dette ble også de gamle samiske ritualene og trommene forbudt. Vi kan lese om den gamle samiske troen i fortellingene fra misjonærene som var i samiske områder, men antakelig har de misforstått mange av forklaringene som ble gitt på grunn av dårlig samisk språkforståelse. Mange av disse forklaringene er mye preget av fordommer som misjonærene hadde, slik som at samiske ritualer ble kalt for «satans dyrkelseser».⁸⁴

På neste side finnes et stort bilde som dekker over halve siden. Dette viser artisten Ella Marie Hætta Isaksen og Mari Boine, sammen på en scene. Bildeteksten presenterer dem, og tilføyer at Ella Marie Hætta Isaksen vant Stjernekamp med joiken «Meze».⁸⁵ Dette er ikke korrekt. Isaksen vant Stjernekamp i 2018 med låten «Ozan» av Adjágas.⁸⁶ Isaksen har vært med på å lage en låt som heter Máze sammen med gruppen ISÁK som hun selv er med i, men denne var altså ikke finale-sangen hennes som hun vant stjernekamp med. På bildet kan man se samiske kjennetegn, slik som hornluen eller ládjogahpir som er det samiske navnet på lua som Mari Boine har på seg. Hornluen har vært lite brukt siden 1800-tallet, men i nyere tid har den fått større oppmerksomhet. Ifølge NRK forsvant lua nesten helt med misjonærene på 1800-tallet, da det kom et forbud mot å bruke hornlue. Årsaken til dette forbudet var ifølge dem at hornet i luen ble sett på som djevlesk. I dag er det flere som har fått sydd hornluer, det har vært laget museumsutstillinger rundt disse og de er blitt tatt mer i bruk.⁸⁷ Bildet har ikke noen åpenbare tilknytninger til samisk religion, men for eksempel hornluen kan knyttes til religion hvis man er kjent med historien til hornluen.

I delen om muntlige fortellertradisjoner forteller forfatterne at i det samiske miljøet er det de muntlige fortellingene som har overlevd. Eventyr, myter og sagn ble nedskrevet av forskere på 1800- og 1900-tallet. Forfatterne skriver at dette var *samiske forskere*. Det er også slik at enkelte gjenstander, slik som trommer og gudefigurer er blitt tatt vare på. Gjennom alt dette har vi fått kunnskap om den gamle samiske religionen. Videre fortelles det at offerstedene i

---

⁸⁴ Hove mfl., *Store spørsmål 8-10*, 320

⁸⁵ Hove mfl., *Store spørsmål 8-10*, 321

⁸⁶ Øystein Tronsli Drabløs mfl., *Ella Marie Hætta Isaksen joiket seg til Stjernekamp-seier*

⁸⁷Inga Kare Marja I. Utsi mfl., *Forhatte «djevellua» er Heidis stolthet*

naturen aldri har blitt glemt av samene. Det ble fortsatt lagt ut offer der, selv om de var kristne. I de to neste avsnittene i dette underkapitlet fortelles det om samenes tro. Forfatterne innleder med beskrivelser av parallelle verdener, ulike guder og at mennesket ble antatt å ha to sjeler. Deretter handler teksten om hvordan ulike steder i naturen var forbundet med en åndelig kraft, og at man på disse stedene kunne legge igjen offer.⁸⁸ Denne underdelen har overskriften *Muntlige tradisjoner*, men det er lite i underkapitlet som faktisk omhandler dette. Det eneste de skriver konkret om dette er at de muntlige fortellingene har overlevd i det samiske miljøet. Deretter fortelles det om andre kilder, og hva vi kan vite om samisk religion utfra disse kildene.

Den siste delen vi finner er *Urfolks religioner i dag*. I innledningen til dette kapitlet heter det at mange urfolk har måttet kjempe for å bevare det som er deres, slik som kultur, språk, boområder og levesett. På grunn av denne kampen har FN vedtatt en erklæring om urfolks rettigheter, som sier at de har rett til å bevare sin egen kultur.⁸⁹ Denne siste delen av kapitlet består av to forskjellige underkapittel og et bilde. Det første underkapitlet har tittelen *Utdødd – eller?*, og det andre har tittelen *Globalt fellesskap*.

Det første underkapitlet med tittelen *Utdødd – eller?* tar for seg spørsmålet om urfolksreligion er utdødd. Mange urfolk har gått over til majoritetsbefolkningens religion, men samtidig lever mange religiøse forestillinger videre. Det er også slik at mange ikke ser noen motforestillinger mot det å tilhøre flere religioner, slik som «indianerne» i Bolivia hvor 95% sier at de er kristne, samtidig som 95% også sier at de tilhører en naturreligion. Det er også noen av disse gamle tradisjonene som i nyere tid har blitt revitalisert. I boken står det at de er opptatt av å gjenopprette nærheten til naturen, og at de også mener at enkelte har muligheten til å helbrede og se ting som andre ikke ser.⁹⁰ I denne sammenhengen er det noe uklart hvem *de* som forfatterne referer til er, men utfra sammenhengen vil jeg anta at det er snakk om de som tar opp igjen disse gamle tradisjonene. Videre fortelles det om noen kjente figurer innenfor samisk nyreligiøsitet. Ailo Gaup som i voksen alder ble sjaman og holdt kurs om dette og om Mikkel Gaup som sier at han etter bestefaren sin som var en kjent noaide i Finnmark har fått evnen til å helbrede syke. På neste side fortelles det kort om etableringen av *Sjamanistisk forbund*, og hvordan de har blitt inspirert av mange forskjellige religioner, blant annet samisk

---

⁸⁸ Hove mfl., *Store spørsmål 8-10*, 321-2

⁸⁹ Hove mfl., *Store spørsmål 8-10*, 322

⁹⁰ Hove mfl., *Store spørsmål 8-10*, 322

religion. Til sist i dette underkapitlet finnes et avsnitt som forteller om joik. Tidligere var joiken forbudt i skole og kirke, men nå er det mange samiske artister som bruker joiken, skriver forfatterne. Det står at joiken ikke egentlig er en sang, men at den er mer som en fortelling hvor man kan joike for eksempel et menneske eller et dyr. En joik beskriver hvem man er. I avsnittet om joik står det at den tidligere var forbudt i kirken, men utenom dette så er det ikke forklart hvordan eller hvorvidt joiken har en sammenheng med urfolksreligion.⁹¹

I det siste underkapitlet i dette kapitlet skrives det om globalt fellesskap. Dette avsnittet er ganske kort. Det består av seks linjer med ganske stor tekst. Her fortelles det om Urfolksfestivalen Riddu riđđu som arrangeres hvert år i Manndalen i Troms. Denne festivalen skal fremme urfolks tradisjoner og styrke fellesskapet. Det fortelles også litt om ulike aktiviteter som skjer i løpet av festivalen, slik som musikk, filmer og kurs. Under dette avsnittet finner vi et bilde fra denne festivalen. Bildet tar opp en halv side, og viser en komposisjon av den samiske artisten Wimme Saari. Han opptrer på en scene, og foran scenen kan man se flere som danser i tradisjonelle samiske klær.⁹²

På nest siste siden i kapitlet finnes 21 oppgaver som elevene kan arbeide med. Åtte av disse er såkalte finn svaret oppgaver, hvor elevene skal finne svaret på konkrete spørsmål som det står skrevet om i boken. Eksempel på disse spørsmålene er «Hva er en noaide?», «Hva menes med mana?» og «Beskriv sjamanen og hans rolle.». Dette er spørsmål som elevene kan finne et konkret svar på i boken. Det finnes også 13 gå videre spørsmål. Dette er spørsmål hvor elevene er nødt til å bruke andre kilder enn læreboken for å finne svaret, eller spørsmål som de er nødt til å diskutere, reflektere over, eller oppgaver som de skal presentere. Her er det mange ulike oppgaver, slik som «Kan du gi eksempler på ritualer eller handlinger vi utfører for å hedre naturen eller bestemte naturfenomener?», «Velg et totemdyr for hele klassen og lag et kunstverk ut av det.» og «Er det noe som er tabu i dagens samfunn? Diskuter.»⁹³ Det er altså mange ulike typer oppgaver i denne delen, hvor læreren eller elevene selv kan velge ut hva de ønsker å fokusere på.

---

⁹¹ Hove mfl., *Store spørsmål 8-10*, 322-3

⁹² Hove mfl., *Store spørsmål 8-10*, 323

⁹³ Hove mfl., *Store spørsmål 8-10*, 324

På siste siden i kapitlet er det et sammendrag bestående av åtte punkter. Her har forfatterne samlet det de antakelig vurderer som det viktigste i kapitlet. Flere av punktene viser til veldig generelle trekk ved urfolkene som de har presentert i kapitlet, slik som at de tror at alt i naturen har sjel, at de ofte har en åndelig veileder og at overgangsritualene ofte er dramatiske. Et punkt omhandler den nåværende situasjonen blant urfolk, hvor mange står ovenfor store endringer i møtet med verden i dag. De to siste punktene omhandler samene. Det ene punktet forteller at samene er eneste urfolket i verden i dag, og at de siden 1700-tallet har vært utsatt for en aktiv misjonering. Siste punktet sier at den tradisjonelle samiske religionen er utdødd, men at det i nyere tid har blitt en større interesse rundt eldre samiske ritualer og tradisjoner.⁹⁴

3.1.3 Diskusjon

Det er mye som kan diskuteres rundt innholdet i kapitlet, men det er noen ting jeg ønsker å gå litt nærmere inn på. Kompetansemålet som dette kapitlet skal dekke er «gjøre rede for og reflektere over samenes og andre urfolks religions- og livssynstradisjoner». Ettersom det kun er dette kapitlet som handler om samer og urfolk vil også deler av kjerneelementene være relevante. Spesielt det som står skrevet om at KRLE-faget skal gi grunnlag for refleksjon over majoritets-, minoritets- og urfolksperspektiver i Norge og at samiske perspektiver skal inngå i mangfoldskompetanse. Jeg vil begynne med å se på utfordringen som forfatterne har tatt på seg med å presentere alle urfolks sine religioner og livssyn i dette kapitlet, spesifikt hvordan læreboken har håndtert dette i forhold til andre lærebøker om urfolk på høyere nivå. Deretter vil jeg se på ulike perspektiv som presenteres i kapitlet, slik som kjønn og mangfold. Til sist vil jeg se på begrepsbruken, med fokus på begrepene sjaman, jeger- og sankersamfunn og naturreligion.

I dette kapitlet har forfatterne tatt på seg en stor oppgave med å skulle presentere urfolks religioner i et kapittel bestående av 12 sider med flere store bilder, oppgaver, sammendrag og ikke minst ganske stor tekst. Det har vært mye å skulle få med på så få sider. I kapitlet ser vi ofte fraser slik som «Urfolk er», «Felles for alle», «I urfolks religioner», «Mange urfolk tror» og «Urfolk har ofte». Dette er begreper som er veldig stereotypiserende. Det vil si at det er en generalisert fremstilling om hvordan en bestemt gruppe mennesker er.⁹⁵ Disse begrepene etterfølges gjerne av et generaliserende utsagn og ofte ett eksempel, men det fortelles ikke om

---

⁹⁴ Hove mfl., *Store spørsmål 8-10*, 325

⁹⁵ Frode Svartdal, *Stereotypi*

hvilke urfolk det ikke gjelder for. For eksempel heter det i underkapitlet om forfedredyrkelse at mange urfolk tror at menneskene lever videre på den andre siden når de dør og at hvis man ofrer til dem kan de beskyttende de levende, og hvis man ikke gjøre dette kan de bringe ulykke. Ingen konkrete eksempler eller kilde presenteres. Utsagnet settes heller ikke i en konkret tidsperiode, men bruk av verbet «tror» indikerer nåtid: til tross for at mye av teksten viser til fortid. Urfolk er en veldig stor og mangfoldig gruppe, hvorav mange er integrert i majoritetssamfunnet. Utsagn som dette er stereotypiserende da de ikke viser det mangfoldet som finnes. I Norge er det slik at flesteparten av samene bor i byer, og har relativt lite kunnskap om den tradisjonelle samiske religionen. Dermed kan mange elever føle seg fremmedgjort i møte med slike stereotyper i lærebøkene.

Som tidligere nevnt har forfatterne fått et stort oppdrag med å få presset hele kompetansemålet om samenes og urfolks religion og livssyn inn i et lite kapittel. De har måttet ta en del valg når det kommer til hvordan dette kapitlet skal legges opp. For å kunne si noe mer konkret om dette vil jeg se på to andre lærebøker på litt høyere nivå som også har tatt for seg mange ulike urfolksreligioner i et kapittel, for å se på hvilken måte forfatterne til de to bøkene har valgt å løse et lignende problem.

Den første er boken *Verdens levende religioner*, som er skrevet av syv forskjellige forfattere og redigert av Ingvild Sælid Gilhus og Lisbeth Mikaelsson.⁹⁶ Den ble utgitt i 2007. I denne boken er det et kapittel som gir en innføring i studiet av urfolksreligioner, et kapittel om hopiindianernes religion, og et om samisk religion. Kapitlene er på ti, 25 og ni sider. I kapitlet som gir en innføring i studiet av urfolksreligion finner vi tre hoveddeler: postkoloniale kritikere, urfolkene i populærkulturen og skriftløs kultur kontra skriftkultur. I begynnelsen av kapitlet får man en innføring i ulike forskere, filosofer, etnografer og psykologer har sett på urfolk gjennom tidene, og hvordan dette har endret seg gjennom ulike tidsperioder.⁹⁷ I delen om postkoloniale kritikere trekkes Edward Said frem. I neste del kan vi lese om urfolk i populærkulturen, hvor vi får høre om en tale som skal ha blitt holdt av en høvding hvor han kritiserte amerikanernes by- og industrikultur. Denne talen har blitt svært kjent, men man kan ikke finne noen dokumentasjon på at talen faktisk ble holdt. Forskere tror at Smith enten har

---

⁹⁶ Ingvild Sælid Gilhus mfl., *Verdens levende religioner*

⁹⁷ Ingvild Sælid Gilhus mfl., *Verdens levende religioner*, 332-336

diktet opp hele talen selv, eller satt den sammen basert på mange ulike taler.⁹⁸ Til sist i kapitlet kan vi lese om skriftløs kultur kontra skriftkultur. Inntil nyere tid har urfolk blitt betegnet som skriftløse, men de kritiserer dette begrepet basert på at man ikke vet hvilke kulturelle og religiøse forskjeller som skriftspråket har medført. Det ser ikke ut til at det har hatt noe å si for urfolks religioner at skriftspråket ble innført. En annen innvending er at analfabetisme finnes over hele verden, uavhengig av religion og kultur. De konkluderer med at begrepet «skriftløse folks» religioner er misvisende fordi det er veldig vanskelig å si noe konkret om hva forskjellene mellom religioner i muntlige og skriftlige kulturer er, hvis det finnes noen forskjeller.⁹⁹ Forfatteren til dette kapitlet er Armin W. Geertz. Det siste Geertz skriver i kapitlet er en oppfordring til alle som leser boken. Han oppfordrer alle til å slutte å bruke utdaterte fagbegreper slik som totemisme og animisme og venne oss av med å romantisere fremmede religioner.¹⁰⁰ På grunn av begrenset plass velger jeg å ikke se på kapitlet om hopiindianernes religion. Jeg vil heller se kort på kapitlet om samisk religion, som er skrevet av Brita Pollan. Hovedoverskriftene i dette kapitlet er «skriftlige kilder til samisk religion», «samisk religion i møte med kristendommen», «samiske offersteder og samiske guder» og «samisk sjamanisme». I denne delen får man lære mye om samisk religiøs historie, slik som læstadianismen, russisk ortodoks misjon fra 1500-tallet og en del om ulike ritualer og tradisjoner.¹⁰¹ Boken ble som tidligere nevnt utgitt i 2007, så når jeg i 2022 skriver denne avhandlingen er boken 15 år gammel. Den bruker noen begreper som i dag er utdaterte i akademiske sammenhenger, slik som runebomme og sjaman. Kapitlet er likevel ganske så ulikt læreboken *Store spørsmål 8-10*, og forfatterne har valgt et ganske ulikt fokus. Selv om denne boken har et kapittel om urfolk, så omhandler dette mest om de ulike fasene innenfor urfolksstudier, og ikke så mye om selve religionene. Den har også valgt å ha to kapitler hvor de ser nøyere på to ulike urfolksreligioner. Dette er til forskjell fra *Store spørsmål 8-10* hvor alt dette er samlet i et kapittel. Det er også verdt å notere at denne boken har referanser underveis som gjør det mulig å spore informasjonen, noe man ikke finner i *Store spørsmål 8-10*.

---

⁹⁸ Ingvild Sælid Gilhus mfl., *Verdens levende religioner*, 337-339

⁹⁹ Ingvild Sælid Gilhus mfl., *Verdens levende religioner*, 339-340

¹⁰⁰ Ingvild Sælid Gilhus mfl., *Verdens levende religioner*, 340-341

¹⁰¹ Ingvild Sælid Gilhus mfl., *Verdens levende religioner*, 367-375

Den andre boken som jeg i denne sammenhengen vil se litt nærmere på er *Politikens håndbog i verdens religioner*, redigert av Mikael Rothstein, og utgitt i 2000.¹⁰² Et kapittel handler om urfolksreligion, under tittelen *Oprindelige folks religioner*. Det er skrevet av flere ulike forfattere, blant annet Geertz som var med på å skrive kapitlet om urfolk i boken *Verdens levende religioner*. Kapitlet består av 77 sider, og er delt inn i en innledning og en hoveddel hvor forfatterne ser på mange ulike urfolksreligioner basert på geografiske områder. I innledningen får man en introduksjon til studiet av det de i denne danske boken kaller for oprindelige folk. De skriver en del om primitivisme og bruken av begreper slik som naturfolk. Videre i kapitlet har de valgt å dele inn etter geografi, med denne inndelingen: Afrika, Sørøst-Asia, Syd-Amerika, Nord-Amerika og Mexico, Australia og Oceania og De cirkumpolare områder.¹⁰³ De fleste av disse delene er inndelt slik at de en etter en tar for seg urfolkene som finnes i det spesifikke området. Det varierer noe hva som tas med om hver enkel gruppe, men det som er felles for de fleste er at de tar for seg religiøse forestillinger og ritualer. I delen om de cirkumpolare områdene finnes fire sider som omhandler samene. I det første avsnittet i denne delen fortelles det at samene bodde i de nordlige delene av Norge, Sverige og Finland, og den russiske Kolahalvøya. De bodde i sii'daer, og flyttet rundt for å kunne utnytte naturressursene som varierte med årstidene. Det skrives også at de levde mest av jakt og fiske, og at reinsdyr-driften aldri har vært dominerende. Deretter går forfatterne inn på deres opprinnelige religion, hvor de ser på mange av de ulike ritualene.¹⁰⁴ Kontrasten til hvordan denne boken og *Store spørsmål 8-10* har valgt å legge opp sine kapittel om urfolk er, igjen, stor. Mens sistnevnte har valgt å velge ut forestillinger, ritualer og tradisjoner som de mener er gjeldende for de fleste urfolksreligionene sammen med noen få utvalgte eksempler har *Politikens håndbog i verdens religioner* valgt å ta systematisk ta for seg et og et urfolk basert på geografisk lokasjon. *Store spørsmål 8-10* åpner for stereotypisering og generalisering¹⁰⁵ *Politikens håndbog i verdens religioner* er mer tydelige på valg og begrensninger, og fokuserer mer detaljert på spesifikke religioner.

---

¹⁰² Mikael Rothstein, *Politikens håndbog i verdens religioner*

¹⁰³ Mikael Rothstein, *Politikens håndbog i verdens religioner*

¹⁰⁴ Mikael Rothstein, *Politikens håndbog i verdens religioner*, 389-392

¹⁰⁵ Se avsnitt to under kapittel 3.1.3

Tema knyttet til kjønn er noe som er spesifikt nevnt i kjerneelementene for KRLE-faget i LK20. I avsnittet om sjamaner kan vi se et tydelig eksempel på hvordan forfatterne har benyttet kjønnsperspektivet. Avsnittet begynner slikt:

Urfolk har ofte en åndelig veileder – en blanding av lege, magiker, prest og vismann. I Sibir kalles han sjaman, og det har blitt en samlebetegnelse på slike åndelige ledere.¹⁰⁶

Her ser vi hvordan forfatterne har prøvd å forklare en åndelig leder ved å bruke begreper som elevene burde ha kjennskap om fra før. Seinere beskrives det hvordan disse åndelige lederne kan sette seg inn i transe slik at sjelen kan reise inn i en ånde verden hvor de kan få råd som de kan gi til stammen, og vi kan lese litt om den samiske noaiden. I begge avsnittene om *Sjamaner* brukes konsekvent personalpronomenet han om sjamaner og noaiden. De skriver ikke at det kun er menn som er sjamaner, men ut fra personalpronomenet som brukes er dette en rimelig antakelse. På bildet som man kan se midt i denne delen om sjamaner viser en kvinnelig sjaman fra Sibir som trommer seg inn i en transe. Dette viser noe helt annet enn det som fremgår av teksten. I delen om noaiden er det også slik at pronomenet han konsekvent brukes, men i siste setningen om noaiden skriver de at også kvinner kunne være noaiden.¹⁰⁷ Dette er et eksempel på hvordan stereotypien om at det er menn som er religiøse ledere fremmes. Utenom en setning helt til sist i underkapitlet og bildet som viser en kvinnelig sjaman, presenteres det som at sjamanen er en mann.

Ifølge læreplanen skal elevene lære om mangfold. Samiske perspektiver skal inngå i mangfoldskompetansen, noe som nevnes både i den nasjonale og den samiske læreplanen i KRLE fra Kunnskapsløftet 2020. Elevene skal også lære om majoritets-, minoritets- og urfolksperspektiver i Norge. Spørsmålet mitt når kapitlet som omhandler urfolk bare er på ti sider er om elevene får lære om mangfold innenfor det samiske perspektivet. Som tidligere nevnt finnes det mange eksempler på stereotypisering i kapitlet. Det er tre sider som spesifikt omhandler samisk religion, hvor man får lære litt om misjoneringen på 1700-tallet, hvordan den samiske religionen forsvant, misjonærenes beretninger som en kilde til eldre samisk religion, muntlige fortellinger, troen på parallelle verdener og guder og offersteder i naturen.

---

¹⁰⁶Olav Hove mfl., *Store spørsmål 8-10*, 317-318

¹⁰⁷Olav Hove mfl., *Store spørsmål 8-10*, 317-318

Vi får også vite noe om dagens situasjon i siste del hvor det står skrevet om hvordan ulike tradisjonen har levd videre og blitt tatt opp igjen. Sjamanistisk forbund blir også presentert, og det står skrevet at de er inspirert av flere ulike religioner, blant annet eldre samisk religion. Det skriver også kort om urfolksfestivalen i Manndalen.¹⁰⁸ Gjennomgående får man likevel vite lite om mangfold. Samene beskrives først og fremst som gruppe, og som enhetlig – både med hensyn til tid (fortid) og rom (geografisk).

Det er mye som kan diskuteres rundt begrepsbruk i dette kapitlet, og flere begreper og formuleringer kan sees på som problematiske. Et spørsmål man kan stille seg er, om *Store spørsmål 8-10* har basert seg på den nyeste tids forskning? I senere tid har det vært store akademiske diskusjoner rundt begrepet sjaman og sjamanisme. Jeg vil se litt nærmere på dette i tilknytning til det samiske som tas opp i dette kapitlet. I en artikkel fra professor Liv Helene Willumsen, som omhandler trolldomssaken mot noaiden Anders Poulsen, skriver hun en del om problematiske begreper som benyttes om den eldre samiske religionen.¹⁰⁹ I denne artikkelen forklarer hun hvorfor hun velger å bruke begrepene det nordsamiske begrepet noaidevuolta og noaide i stedet for samisk sjamanisme eller sjaman, da dette er mer presise begreper, hvor man ikke behøver å bruke ordet samisk først for å vise hva man snakker om. Når det kommer til begrepet noaidevuolta er ikke dette synonymt med samisk sjamanisme eller eldre samisk religion. Ifølge Willumsen forstår hun dette begrepet som et sett av religiøse praksiser som har blitt utøvd i nordsamiske områder, uten at det i seg selv kan forstås som en religion.¹¹⁰ Ved å bruke de samiske begrepene på slike åndelige veiledere og praksiser kan man i stor grad unngå å bruke problematiske begreper som kan ha en feilaktig betydning.

I avsnittet hvor forfatterne av læreboken skriver om noaiden, bruker de kun dette samiske begrepet. Det er bra at det er dette nordsamiske begrepet som brukes, men hvis vi skal se på oppbyggingen av kapitlet ligger delen om noaiden under overskriften «sjamaner». Derfor kan det se ut til at noaiden blir regnet som en type sjaman. Sjamanbegrepet har mange ulike assosiasjoner til seg, og er noe som flere forskere i nyere tid ønsker å gå bort ifra når man snakker om den eldre samiske religionen. Derfor kunne det vært nyttig å helle bruke en annen

---

¹⁰⁸ Olav Hove mfl., *Store spørsmål 8-10*, 320-3

¹⁰⁹Liv Helene Willumsen, *Trolldomssak mot en samisk noaide*

¹¹⁰Liv Helene Willumsen, *Trolldomssak mot en samisk noaide*, 203-4

overskrift i forbindelse med denne delen hvor det er snakk om åndelige veiledere, for eksempel kunne man brukt overskriften *Åndelige veiledere*.

Hvilken definisjon forfatterne av læreboken har brukt på urfolk er litt uklart, men i innledningen skriver de dette som en forklaring på hva urfolk er: «Urfolk er folkegrupper som har levd i jeger- og sankersamfunn og hatt sin egen kultur over svært lang tid.»¹¹¹. Dette er en definisjon som skiller seg fra vanlig praksis i dag. På den norske regjeringen sin nettside¹¹² kan man lese om de vanskeligste kjennetegnene på urfolk, at urfolk ikke er det dominerende folket i det samfunnet de er en del av og at de har bodd i områdene over en lang periode, før landegrensene ble fastsatt. Disse to, helt sentrale kjennetegnene, tas ikke opp overhodet i lærebokens innføring til kapitlet om urfolk. Det er imidlertid viktig å ha en forståelse for målgruppene til de to ulike kildene. Utfra språket på *Regjeringens* nettsider vil jeg anta at deres primære målgruppe er voksne som allerede har noe kunnskap om temaet. Lærebokens målgruppe er ungdom i alderen 13-16 år, noe som gjør at man ofte er nødt til å bruke et enklere språk og enkle forklaringer.

3.1.4 Store Spørsmål 8-10 i forhold til kompetansemålene i begge planene

I den nasjonale læreplanen er kompetansemålet som omhandler samer og urfolk slik: «gjøre rede for og reflektere over samenes og andre urfolks religions- og livssynstradisjoner».¹¹³ Dette er et veldig åpent kompetansemål som gir rom for mange ulike tolkninger. Det er heller ikke spesifisert noe om hvilken tidsepoke det skal dekke. Kapitlet i læreboken *Store spørsmål 8-10* fokuserer på tradisjonelle elementer som man ifølge forfatterne finner i de aller fleste urfolksreligionene, slik som forfedredyrkelse, sjamanisme og hellige steder. Med unntak av siste del hvor det snakkes om urfolksfestivalen i Manndalen og om gamle tradisjoner som nå tas frem igjen, fortelles det lite om den nåværende situasjonen blant urfolk. Dette er et valg som forfatterne har gjort, og som kompetansemålet åpner for. I kapitlet lærer elevene både om samers og andre urfolks religions- og livssynstradisjoner. Kapitlet er delt opp slik at elevene først får lære generelt om urfolks ritualer og tradisjoner med eksempler fra ulike urfolksgrupper, og deretter mer spesifikt om den samiske religionen. De to verbfrasene som

---

¹¹¹ Olav Hove mfl., *Store spørsmål 8-10*, 315

¹¹² Regjeringen, *Hvem er urfolk?*

¹¹³ Kunnskapsdepartementet 2020 (RLE01-03)

brukes i det aktuelle kompetansemålet er *gjøre rede for og reflektere over*. Dette vil si at elevene skal kunne gi faglige forklaringer, og kunne undersøke og tenke over ulike saksforhold. Dette er det i stor grad oppgavene i slutten av kapitlet som står for, og man kan finne mange ulike typer oppgaver. Mange av gå-videre-spørsmålene er oppgaver som krever en del tid, noe som vil si at de aller færreste klassene vil få tid til å gjennomføre alle. Til sist er det opp til læreren å velge ut oppgaver som de tenker vil dekke kompetansemålene. Boken kan være et godt hjelpemiddel for å oppfylle kompetansemålene, men den kan ikke sees på som en fasit. Med dette mener jeg at lærerne og skolen selv står ansvarlig for å vurdere hvordan undervisningen skal legges opp for å dekke alle kompetansemålene.

Denne læreboken er som tidligere nevnt ikke tilpasset den samiske læreplanen fra LK20s, men på grunn av lærebok-mangel til de samiske planene brukes ofte lærebøker som er tilpasset den nasjonale planen. Selv om denne ikke er tilpasset den samiske planen, ønsker jeg fortsatt å se i hvor stor grad den kan oppfylle kompetansemålene i planen. I den samiske planen finnes tre kompetansemål som omhandler urfolks og samers religion og livssyn. Det første er «gjøre rede for og reflektere over andre urfolks religions- og livssynstradisjoner».¹¹⁴ Dette er nesten helt likt kompetansemålet vi finner i den nasjonale planen, og dette temaet tar læreboken for seg. Det andre relevante kompetansemålet er «bruke og drøfte fagbegreper om religioner og livssyn og om det samiske åndelige»¹¹⁵. Første delen av dette kompetansemålet, altså fagbegrepene om religion og livssyn, har jeg lite grunnlag for å si noe om da jeg kun har sett på det ene kapitlet i læreboken. Den andre delen av kompetansemålet sier at elevene skal kunne bruke og drøfte fagbegreper om «det samiske åndelige». Det er noen slike fagbegreper som presenteres i kapitlet slik som noaide og noen fagbegreper som er generelt for urfolksreligion. Når det kommer til fagbegreper, spesifikt om det samiske åndelige vil det sannsynligvis være nødvendig for læreren å hente inn andre kilder. Det siste relevante kompetansemålet er: identifisere og drøfte aktuelle etiske problemstillinger knyttet til menneskerettigheter, urfolks rettigheter, bærekraft og fattigdom.¹¹⁶ I forhold til temaavgrensingen for masteravhandlingen min er det i dette kompetansemålet delen om urfolks rettigheter som er relevante. I det aktuelle kapitlet står det ikke noe om urfolks

---

¹¹⁴ Kunnskapsdepartementet 2020 (RLE02-03)

¹¹⁵ Kunnskapsdepartementet 2020 (RLE02-03)

¹¹⁶ Kunnskapsdepartementet 2020 (RLE02-03)

rettigheter, men i kapitlet om etikk er det et underkapittel som omhandler dette.¹¹⁷ Her kan man lese om FNs erklæring om urfolks rettigheter, utviklingen av samenes rettigheter i Norge og om styrkingen av urfolks rettigheter i mange land. Urfolks rettigheter finner man altså informasjon om i boken, og det er opp til læreren hvordan hen skal legge opp undervisningen slik at elevene skal lære å identifisere og drøfte aktuelle etiske problemstillinger som er knyttet opp til temaet om urfolks rettigheter. For å oppsummere vil jeg si at boken kan brukes i forbindelse med undervisning etter den samiske læreplanen, men at det for enkelte temaer vil være nødvendig å hente inn ekstra kilder eller læringsmateriale.

3.2 Horisonter 8, 9 og 10

3.2.1 Generelt om *Horisonter*

Lærebokforlaget Gyldendal forlag har utformet tre lærebøker til bruk i KRLE-faget på ungdomsskolen. Disse bøkene har tittelen *Horisonter 8*¹¹⁸, *Horisonter 9*¹¹⁹ og *Horisonter 10*¹²⁰. Den versjonen av lærebøkene som jeg skal fokusere på er de som kom ut mellom 2006 og 2008. Gyldendal forlag har ennå ikke publisert en fysisk utgave av en omarbeidet lærebok som skal passe til nye læreplanen for KRLE fra LK20. I en kommentar fra 2021, hevder de¹²¹ at det tar lang tid å utvikle nye læremidler, og at de derfor skulle ønsket seg noe mer tid fra læreplanene ble vedtatt til de skulle innføres i skolen. De forteller at de ved denne fagfornyelsen har laget mye digitalt innhold, noe som fører til at de har hatt muligheten til å publisere innhold løpende. Dette er i motsetning til en fysisk bok hvor de må vente til hele boken er ferdig før den kan sendes til trykk. Den nye fysiske versjonen av læreboken i KRLE er ennå ikke utgitt, og den digitale utgaven er ennå ikke helt ferdig selv om de allerede har publisert mange av kapitlene. Derfor har jeg valgt å fokusere på den gamle fysiske utgaven av disse lærebøkene.

3.2.2 Det samiske innholdet i *Horisonter*

I *Horisonter 8* finner vi mest om samer og samisk religion. I et kapittel om norsk religionshistorie finnes et underkapittel som har tittelen «Læstadianismen og det samiske

---

¹¹⁷ Olav Hove mfl., *Store spørsmål 8-10*, 110-111

¹¹⁸ Holth og Deschington, *Horisonter 8*

¹¹⁹ Holth, *Horisonter 9*

¹²⁰ Holth og Kallevik, *Horisonter 10*

¹²¹ Hanssen, *Forlagene: Det tar tid å utvikle nye læremidler*.

kirkelivet». Det består av fem sider, som inneholder både tekst, bilder og oppgaver til teksten. Det finnes tre ulike bilder i disse sidene; et bilde som viser reindrift, et maleri av Læstadius med en kirke og tilhørere i bakgrunnen og et siste bilde fra en gudstjeneste hvor samisk språk, symboler og tradisjoner er tatt i bruk.¹²²

I begynnelsen av kapitlet skriver forfatterne om bakgrunnen, hvor de fokuserer på samene, den lutherske kristendommen og myndighetene. Det fortelles om det pietistiske misjonsarbeidet på 1700-tallet, hvor det var fokus på kristent misjonsarbeid blant ikke-kristne folkeslag, slik som samene. I Norge var det kongen i København og Thomas von Westen som er de mest kjente lederne for dette misjonsarbeidet. Etter hvert på 1800-tallet ble det mer fokus på fornorskning av samene, noe som aktivt ble fremmet av myndighetene fram til 1970-tallet. Hovedmålet med fornorskningen var at samene skulle bli norske, noe som vil si at samiske barn ble tvunget til å gå på norske skoler, og det ble lagt begrensninger på bruk av samisk språk. Dette har fått veldig mange konsekvenser. Ifølge Holth og Deschington hadde ikke kirken noen klare retningslinjer angående fornorskningen, noen prester støttet det mens andre ville ta vare på den samiske kulturen.¹²³

Øverst på side to i kapitlet finner vi et bilde som tar opp ca. en tredjedel av siden. Dette viser flere mennesker og reinsdyr som står sammen i en innhengning. Det er tydelig kaldt ute da menneskene har på seg skinnlue og varme klær, og det ligger snø på bakken. I bildeteksten står det følgende «Den samiske kulturen er preget av kampen for å overleve i et barskt vinterklima.».¹²⁴ På bildet brukes altså reindriftssamene som en representasjon for den samiske kulturen.

Neste del handler om Lars Levi Læstadius, vekkelsen blant samene og om læstadianismen. Læstadius arbeidet som prest i Karesuando. Han hadde en samisk mor, så han snakker samisk så vel som svensk og finsk. Han fikk en religiøs omvendelse i 1844, og etter dette sendte han samisksnakkende predikanter ut i samiske områder. Vekkelsen er beskrevet som streng og luthersk, med vekt på omvendelse, det å angre på synder, og unngå synd og ikke minst å avstå fra alkohol, som blant samene var blitt et stort problem. Denne vekkelsen har bredt seg blant befolkningen i Nord-Norge. Den læstadianske vekkelsen har egne møter, men er også

---

¹²² Holth og Deschington, *Horisonter* 8, 197-201

¹²³ Holth og Deschington, *Horisonter* 8, 197-198

¹²⁴ Holth og Deschington, *Horisonter* 8, 198

medlemmer i den (tidligere) norske kirke. Ifølge forfatterne holdt de sterkt på tradisjoner, forkynnelsen stod i sentrum, skriftene fra Luther og Læstadius er viktige og de tar avstand fra ting som kan føre dem lengre bort fra Gud. Forfatterne beskriver også hvordan møtene foregår. Læstadianismen har blitt spredt til USA, Ungarn og Canada, og Finland er landet i Norden hvor de står sterkest. I løpet av 1900-tallet har det vært flere splittelser i vekkelsen, og dette har preget kirkelivet i Nord-Norge.¹²⁵

Under avsnittet om læstadianismen finnes to ulike bilder. Det første tar opp en halv side, og ifølge teksten viser det en del av en altertavle i Jukkasjärvi kirke. Den delen av tavlen som vi kan se viser Læstadius som forkynner. På bildet finner man veldig mange ulike elementer. Helt i bakgrunnen kan man se en kirke og en stjernehimmel. Helt fremst i bildet ser man Læstadius som prediker, og plater som viser sitater fra Læstadius. Disse sier «Ni drinkare ni horkarlar horkonor omvänd er!». Fremst til venstre ser man en mann som har en fot på en tønne, og en slegge i ene hånden. Man kan se at det renne ut noe væske fra tønningen. Det står også fire personer og et reinsdyr og hører på prekenen. En dame og en mann er kledd i tradisjonelle samiske klesplagg. En mann har på seg en grå dress, svart lue og brune vintersko. Den siste mannen har lua i hendene og ser ned på bakken. Han har på seg en grå frakk, brun bukse og brune sko med røde og blå bånd rundt anklene.¹²⁶

Det andre bildet tar opp ca. en tredjedel av siden. Ifølge bildeteksten er det tatt under en gudstjeneste, hvor samiske symboler og tradisjoner, samt samisk språk ble benyttet. Gudstjenesten foregår på en gressplen, delvis under noen telt eller lavvoer. Fremst i bildet kan man se ulike gjenstander. Helt fremst på gressplenen ligger et hvitt reinskinn og et reinhorn. Bak dette kan vi se to små bålplasser hvor det er tent opp. Bakerst kan vi se et rødt, grønt, gult og lilla teppe, hvor det ligger noen steiner i en formasjon, som minner om solsymbolet som man kan se i midten av flere samiske trommer. På begge sidene av teppet finner man mørke reinskinn og reinhorn. Bak teppet er et bord med en rød duk og flere ulike gjenstander, blant annet en krukke, en kanne og en blomstervase. Man kan også se en prest ved siden av en talestol, og flere tilhørere som sitter i bakgrunnen. Flere av dem har samekofte på seg.¹²⁷

---

¹²⁵Holth og Deschington, *Horisonter* 8, 200

¹²⁶ Holth og Deschington, *Horisonter* 8, 199

¹²⁷ Holth og Deschington, *Horisonter* 8, 200

Det siste som står i underkapitlet *Læstadianismen og det samiske kirkelivet* handler om det samiske kirkelivet i dag. I denne delen forteller de om hvordan den læstadianske vekkelsesbevegelsen ikke står like sterkt i Nord-Norge i dag, men at samiske tradisjonen som er tilknyttet kirken gjerne kommer frem under store familiebegivenheter, slik som bryllup, dåp og konfirmasjon. Mange tradisjoner er også knyttet til påsken. I 1992 ble det opprettet et samisk kirkeråd, som skulle være med på å styrke det samiske kirkelivet. Både gudstjeneste og trosopplæring skal legge vekt på samisk kultur og språk. Ifølge forfatterne har dette arbeidet kommet lengst i sørsamiske områder¹²⁸, men det er verdt å notere seg at denne læreboken ble skrevet i 2006, så det kan ha skjedd mange endringer siden den tid.

Helt til sist i kapitlet finner vi et sett med seks ulike oppgaver. Tre av disse er konkrete spørsmål som elevene kan finne svar på i teksten, slik som hva Samisk kirkeråd arbeider med, hvilke konsekvenser fornorskningen fikk og hvorfor kongen ønsket å fornorske samene. De tre siste oppgavene er oppgaver som krever litt mer av elevene, hvor man gjerne skal gjøre noe litt annet enn å svare konkret på et spørsmål. Blant annet er oppgavene at elevene skal lage tankekart, tegne, lage spørsmål som de kan stille til medelever og skrive noen faktasetninger.¹²⁹

*Horisonter 9*¹³⁰ nevner ikke samer, samisk historie eller urfolk. Det er ingen kapitler eller underkapitler som tar opp disse temaene. Jeg fant heller ikke noen relevante ord i stikkordregisteret.

I *Horisonter 10* står det veldig lite om samisk religion, samer eller urfolk. Det eneste som står om samer, samisk religion eller urfolk ifølge stikkordregisteret er på side 92.¹³¹ Denne delen finner vi i kapitlet *Noen religiøse strømninger i vår tid*, og i underkapitlet *Tilbake til førkristne naturreligioner*. Tittelen på selve avsnittet som samene er nevnt i er *Å bli inspirert av naturreligion*. Denne delen består av ca. en hel side med tekst, og på neste siden finnes det et bilde som er relevant til denne delen. Denne delen introduseres med begrepene nypaganisme og nyhedendom. Disse begrepene har samme betydning, og det beskriver førkristne religioner som nå er tatt frem og endret for at det skal passe inn i den moderne

---

¹²⁸ Holth og Deschington, *Horisonter 8*, 200-201

¹²⁹ Holth og Deschington, *Horisonter 8*, 201

¹³⁰ Holth, *Horisonter 9*

¹³¹ Holt hog Kallevik, *Horisonter 10*, 91-93

tiden. Forfatterne bruker også begrepet hedendom om religionene som fantes i Europa før kristendommen tok over. Etter å ha forklart disse begrepene går de over til å se på naturreligion. I naturreligion blir naturen dyrket på mange ulike måter, gjennom for eksempel ofring og tilbedelse, skriver de.¹³² Det som ifølge forfatterne er felles for alle naturreligionene er troen på at alt i naturen har sjel. De fleste naturreligionene er knyttet til en spesifikk folkegruppe eller stamme, og derfor er det ofte satt likhetstegn mellom naturreligion og urfolksreligion. I margin finnes en definisjon på urfolk. Her skriver de at urfolk er den opprinnelige befolkningen i et område som har blitt erobret av andre mennesker. Forfatterne skriver også at naturreligion fortsatt eksisterer i dag, blant urfolk i Sør-Amerika, Afrika og Asia. Videre i kapitlet skriver forfatterne om kontakt mellom vår verden og andre verdener og om sjamanisme. En vanlig måte som kontakt mellom verdene kan oppstå er gjennom åndebesittelse, som er viktig å befri seg ifra før det er for sent. Dette kan for eksempel en sjaman hjelpe til med. Boken definerer sjamanisme som en form for kontakt mellom vår verden og andre verdener. Ifølge forfatterne er sjamanisme en form for naturreligion som er typisk for urfolk i Sør-Amerika, Nord-Amerika og Nord-Asia. De poengterer også at den er typisk for den eldre samiske religionen. Slik som de har skrevet tidligere i kapitlet kan sjamanens sjel reise ut til andre verdener, men det er ingen garanti for at sjamanen kommer tilbake. Helt til sist i denne delen presenteres nysjamanisme, som en nyreligiøs bevegelse hvor man henter tilbake og videreutvikler tradisjoner og ritualer fra naturreligioner og urfolksreligioner.¹³³

På neste siden i kapitlet finnes et bilde som dekker hele siden. Det viser en person med en spesiell klesdrakt laget av skinn og lær, og en maske foran ansiktet, med fjær og horn. I hånden holder personen en tromme. Foran personen ser man et bål, og i bakgrunnen en elv. Det er ganske mørkt på bildet, så det ser ut til at det er kveld. Ifølge bildeteksten viser dette en sjaman fra selkupfolket i Sibir. Sjamanen kan ifølge teksten oppnå kontakt med ånder, spå framtiden og helbrede sykdom gjennom tromming, sang, dans og andre ulike teknikker.¹³⁴

---

¹³² Holth og Kallevik, *Horisonter* 10, 91

¹³³ Holth og Kallevik, *Horisonter* 10, 92

¹³⁴ Holth og Kallevik, *Horisonter* 10, 93

3.2.3 Diskusjon

Lærebøkene fra Gyldendal forlag er veldig forskjellig fra *Store spørsmål 8-10*. I lærebokserien for ungdomsskolen finner vi tre ulike bøker, og det fører til at de i forhold til sistnevnte kan ha mer informasjon. Det er også ganske store forskjeller, da *Horisonter* har mye mer tekst og mindre skriftstørrelse. Det er også viktig å huske på at disse to ulike lærebøkene er tilpasset til to forskjellige læreplaner. Selv om *Horisonter*-bøkene som jeg har sett på er tilpasset til LK06, så vil jeg se på dem i tilknytning til læreplanen fra LK20, for å se hvordan de passer til denne læreplanen. I denne delen vil jeg først se på hvordan *Horisonter* presenterer urfolksreligion og livssyn. Jeg vil også se på hvordan mangfoldsperspektivet presenteres. Deretter vil jeg se på begrepsbruken i kapitlet, spesielt fokus på begrepet naturreligion.

Horisonter har valgt en helt annen inndeling enn de andre lærebøkene jeg har sett på. I *Horisonter* har de valgt å fokusere på kirkelivet i Norge i åttende klasse, og på naturreligion og urfolksreligion i tiende klasse. Under delen om kirkelivet i Norge får vi vite en del om misjoneringen, fornorskningen og den læstadianske vekkelsen blant samene. Dette er tema som i veldig liten grad tas opp i boken *Store spørsmål 8-10*. Det eneste som vi kan finne i *Horisonter*-bøkene som omhandler eldre samisk religion eller urfolksreligion er i boken for tiende trinn, i kapitlet om religiøse strømninger i vår tid. Dette vil si at hovedfokuset i kapitlet ikke ligger på den eldre religionen, men mer på de religiøse strømningene slik som sjamanismen som finnes i vår tid. For å få en forståelse for dette finner vi en del bakgrunnskunnskap om naturreligion, urfolksreligion og kjennetegn i kapitlet før sjamanisme introduseres.

Noe som er interessant med kapitlet er bildet som brukes i *Horisonter 8* på side 198 for å representere den samiske kulturen. Dette bildet viser mennesker som er inne i en innhegning sammen med flere reinsdyr.¹³⁵ Utfra dette bildet er det en naturlig antakelse at det er reindriftssamene som presenteres. Dette er bare et bilde av flere som finnes i kapitlet. I det andre bildet av Læstadius som prediker kan vi også se et reinsdyr, og i bildet av gudstjenesten med samiske elementer kan man se flere reinskinn og reinhorn. I kapitlet står det ikke noe om hva ulike samiske familier livnærte seg av, slik som for eksempel jakt, fiske eller reindrift. Reindriften som ofte assosieres med samene, var det ikke det de fleste samene drev med.

---

¹³⁵ Holth og Deschington, *Horisonter 8*, 198

Ettersom det i dette kapitlet ikke står noe om hva samene drev med, og alle bildene kan knyttes til reindrift, vil det utfra den informasjonen som blir gitt være naturlig å anta at de fleste samene drev med reindrift.

I kapitlet som jeg har sett på fra *Horisonter 10* har de valgt å bruke begrepet naturreligion. Dette er et begrep som læreplanen i KRLE fra LK06 også benytter seg av, men som er tatt bort i Kunnskapsløftet 2020. Ifølge Store norske leksikon¹³⁶ lå det ofte en verdivurdering i begrepet naturreligion. Dette begrepet ble brukt om religionsformer, hvor hele naturen eller deler av den blir sett på som guddommelige og bevisste. Dette ble sett på som en motsetning til de store verdensreligionene. Når begrepet blir brukt feil kan det ifølge forfatteren Bente Groth være uheldig og skape misforståelser. Begrepet kan gi et feilaktig inntrykk om at «naturreligioner» mangler intellektuell dybde eller kompleksitet. I nyere tid har dette begrepet ifølge Groth fått en mer positiv betydning, hvor betegnelsen ofte brukes om blant annet synkretiske afrikanske religioner.¹³⁷ Slik som begrepet blir brukt i *Horisonter 10*, hvor det brukes om ulike urfolksreligioner, kan dette begrepet gi det såkalte feilaktige inntrykket om at disse religionene mangler intellektuell dybde og kompleksitet.

3.2.4 *Horisonter* i forhold til kompetansemålene i begge planene

Horisonter-bøkene er tilpasset LK06, men brukes som tidligere nevnt fortsatt. Derfor vil jeg se litt på hvordan disse lærebøkene kan brukes opp mot de nye læreplanene i KRLE fra LK20 og LK20s. I den nasjonale planen lyder kompetansemålet som omhandler samer og urfolk slik: gjøre rede for og reflektere over samenes og andre urfolks religions- og livssynstradisjoner.¹³⁸ I læreboken for åttende klasse står det mye om samisk kirkeliv og læstadianismen, som er en del av samenes religions- og livssynstradisjoner. De eldre samiske tradisjonene kan man lese noe om i læreboken for tiende klasse, i delen om naturreligion. I denne delen står det mest generelt om naturreligion, hvor den gamle samiske religionen brukes som et eksempel på sjamanisme. Altså står det ganske lite konkret om den eldre samiske religionen, men det står litt om såkalte generelle trekk blant naturreligioner. Det meste som står om andre urfolk finnes også i denne delen om naturreligioner, hvor forfatterne

---

¹³⁶ Bente Groth, *Naturreligion*

¹³⁷ Bente Groth, *Naturreligion*

¹³⁸ Kunnskapsdepartementet 2020 (RLE01-03)

skriver at det ofte settes likhetstegn mellom naturreligion og urfolksreligion.¹³⁹ Det står noe om troen på at alt i naturen har en ånd, kontakt mellom parallelle verdener og sjamanisme, men for å få en grundig nok forståelse til at man skal kunne gjøre rede for og reflektere over disse temaene, vil det være nødvendig å hente inn annen tilleggsinformasjon.

Den samiske læreplanen for KRLE fra LK20 har etter tiende trinn tre kompetansemål som omhandler samers- og andre urfolks religions- og livssynstradisjoner. Disse er «gjøre rede for og reflektere over andre urfolks religions- og livssynstradisjoner», «bruke og drøfte fagbegreper om religioner og livssyn og om det samiske åndelige» og «identifisere og drøfte aktuelle etiske problemstillinger knyttet til menneskerettigheter, urfolks rettigheter, bærekraft og fattigdom».¹⁴⁰ Til det første kompetansemålet vil det i likhet med den nasjonale planen være nødvendig å hente inn tilleggsinformasjon for å få en grundig nok forståelse av temaet slik at man kan reflektere over dette, selv om man kan lese noe om dette i læreboken for tiende trinn. I forhold til det andre kompetansemålet vil jeg se bort ifra første delen av kompetansemålet, da jeg ikke har nok grunnlag til å si noe om fagbegreper om religion og livssyn. I lærebøkene er det størst fokus på det samiske kirkelivet og læstadianismen, men urfolksreligion nevnes også. Det er ikke så mange fagbegreper som omhandler det samiske åndelige som presenteres, men noen begreper slik som likkadus («rørelse» på norsk) i forbindelse med læstadianske møter og noen begreper i tilknytning naturreligioner. Her vil det nok også være nødvendig å hente inn andre kilder til bruk i undervisningen. I henhold til urfolks rettigheter i det siste kompetansemålet kan jeg ikke finne noe om dette i lærebøkene i Horisonter-serien. Jeg vil si at disse lærebøkene ikke er ideelle som hovedbok i arbeid med den samiske læreplanen fra LK20, men kan brukes som et supplement til andre kilder eller læremidler.

---

¹³⁹ Holth og Kallevik, *Horisonter 10*, 92

¹⁴⁰ Kunnskapsdepartementet 2020 (RLE02-03)

4 Avslutning

I denne avhandlingen har jeg undersøkt hva læreplanene skriver at elevene skal kunne om samisk kultur og religion etter 10. trinn, hvordan to ulike lærebøker presenterer samisk religion, og i hvilken grad disse presentasjonene innfrir kravene i læreplanen. For å undersøke dette har jeg først sett på den nasjonale læreplanen og den samiske læreplanen fra Kunnskapsløftet 2020, for å se på hva disse sier om urfolks og samers kultur, religion og livssyn. Deretter har jeg gått dypere inn på de to lærebøkene *Store spørsmål 8-10* og *Horisonter 8, 9 og 10*. Jeg har sett på oppbyggingen til disse bøkene, hva de sier om samer og urfolk, og hvordan disse lærebøkene kan brukes i undervisningssammenheng for å oppfylle kravene i læreplanene.

Den nasjonale og den samiske læreplanen i KRLE fra Kunnskapsløftet 2020 er på mange måter ganske like, selv om man kan se flere ulikheter. Stort sett er de forankret i de samme verdiene, men den samiske planen er også forankret i samiske verdier. Den skal også legge et såkalt allsamisk perspektiv og et urfolksperspektiv til grunn. Kjerneelementene, tverrfaglige temaer og grunnleggende ferdigheter er identiske for disse to læreplanene, med unntak av to ord som ikke har noe å si for betydningen. I selve kompetansemålene ser man de største forskjellene. I den nasjonale planen er det et kompetansemål som omhandler samer og urfolk. I den samiske planen er det tre kompetansemål som omhandler samer og/eller urfolk. Forskjellen på disse to er at i den samiske planen skal elevene også kunne noe om fagbegreper om «det samiske åndelige» og etiske problemstillinger om urfolks rettigheter. I begge planene skal elevene kunne noe om urfolks religion og livssyn, og i den nasjonale planen nevnes det at man også skal kunne noe om samers religion og livssyn. For å konkludere er det mye likt mellom disse planene og de baserer seg på mange av de samme verdiene. Den største forskjellen er disse samiske verdiene som den samiske planen er forankret i, noe som kommer til uttrykk gjennom et større fokus på samer og urfolk i kompetansemålene.

De to lærebøkene som jeg har valgt å fokusere på er veldig ulike. *Store spørsmål 8-10* er tilpasset åttende til tiende trinn. I denne læreboken er all informasjon om samer og urfolk samlet i ett kapittel. Kapitlet er tredelt, hvor første delen omhandler urfolks religioner, andre del samisk religion og siste del om urfolk i dag. I kapitlet finner man mange stereotypiseringer hvor et kjennetegn på en gruppe blir brukt som kjennetegn på de fleste urfolksreligionene, og det er lite mangfold som presenteres. Lærebøkene *Horisonter 8, 9 og 10* er ganske annerledes bygd opp enn *Store spørsmål 8-10*. I læreboken tilpasset åttende trinn

finner vi en del som handler om samisk kirkeliv og læstadianisme, og i boken tilpasset tiende trinn finner vi en del om naturreligioner. Boken skriver en del om det samiske kirkelivet og om læstadianismen. Det som står om naturreligioner og eldre samisk religion er ganske lite og stereotypiserende, knyttet til kjennetegn ved naturreligioner. Bøkene oppfyller kompetansemålet i den nasjonale læreplanen i KRLE fra LK20, men det mangler mangfold som er et av kjerneelementene. I henhold til den samiske læreplanen i KRLE fra LK20 er det slik at det finnes flere mangler, slik at man er nødt til å hente inn andre kilder for å supplere med i undervisningen.

For å kort oppsummere avhandlingen vil jeg si at samers og urfolks religion og livssyn har med Kunnskapsløftet 2020 fått en større plass. Elevene skal nå lære både om urfolk og om samer, men innholdet kan være veldig variabelt, da kompetansemålene åpner for mange ulike tolkninger. Hvis vi ser på lærebøkene *Store spørsmål 8-10* og *Horisonter 8, 9 og 10* opp mot hverandre kan vi se en utvikling hvor urfolks tradisjonelle religion og eldre samisk religion har fått en større plass i den nyeste læreboken *Store spørsmål 8-10*, samtidig som den kristne misjoneringen, fornorskningen og læstadianismen har fått mye mindre oppmerksomhet. Samtidig så kan man se at det fortsatt er en lang vei å gå for å bli kvitt gamle begreper og stereotypiseringer når det kommer til urfolksreligion, og dette er noe som burde arbeides med videre.

5 Kildeliste

Andreassen, Bengt Ove og Olsen, Torjer A. «Hva skal vi med samisk innhold i religionsfagene?». I *Religion i skolen*, redigert av Marie von der Lippe og Sissel Undheim, 70-86. Oslo: Universitetsforlaget, 2017.

Andreassen, Bengt Ove og Olsen, Torjer A., «Religionsfaget i videregående skole. En læreplanhistorisk gjennomgang 1976-2006 (2015)». *Prismet* 2015, nummer 2: 63-77.

Asdal, Kristin og Reinertsen, Hilde. *Hvordan gjøre dokumentanalyse?* Oslo: Cappelen Damm Akademisk, 2020.

Bråten, Oddrun, «Towards a Methodology for Comparative Studies in Religious Education. A study of England and Norway». *British Journal of Religious Education* 2015, Volume 37 (Issue 2): 138-152

Elstad, Hallgeir; Aas, Per Anders; Thomassen, Merete; Løøv, Margrethe: *konfirmasjon i Store norske leksikon* på snl.no. Hentet 10. februar 2022 fra <https://snl.no/konfirmasjon>

Groth, Bente: *naturreligion i Store norske leksikon* på snl.no. Hentet 29. mai 2022 fra <https://snl.no/naturreligion>

Gunay, Cavide. *Hvordan blir islam presentert i læreboka? : En lærebokanalyse av Store Spørsmål 8-10*. Masteravhandling. MF vitenskapelig høyskole. 2021.

Hanssen, Ann-Kristin. «Forlagene: Det tar tid å utvikle nye læremidler. Vi har prioritert ungdomstrinnet». *Fremover*. 07.10.2021. <https://www.fremover.no/forlagene-det-tar-tid-a-utvikle-nye-laremidler-vi-har-prioritert-ungdomstrinnet/s/5-17-904174>

Holth, Gunnar og Deschington, Hilde. *Horisonter 8*. Oslo: Gyldendal norsk forlag, 2006.

Holth, Gunnar. *Horisonter 9*. Oslo: Gyldendal norsk forlag, 2007.

Holth, Gunnar og Kallevik, Kjell Arne. *Horisonter 10*. Oslo: Gyldendal norsk forlag, 2008.

Hove, Olav, Jørgensen, Jørg Arne, Rasmussen, Jarle og Sandboe, Marit. *Store spørsmål 8-10*. Oslo: Aschehoug, 2020.

Kolpus, Isalill Simonsen. *Hva er en same? En kvalitativ studie av fremstillinger av samer i lærebøker i RLE*. Masteravhandling. Universitetet i Oslo. 2015.

Kunnskapsdepartementet (2005). *Læreplan i kristendoms-, religions- og livssynskunnskap (KRL) (KRL1-01)*. Fastsatt som forskrift. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2006.

Kunnskapsdepartementet (2005). *Læreplan i kristendoms-, religions- og livssynskunnskap, samisk (KRL) (KRL2-01)*. Fastsatt som forskrift. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2006.

Kunnskapsdepartementet (2015). *Læreplan i kristendom, religion, livssyn og etikk (KRLE) (RLE1-02)*. Fastsatt som forskrift. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2015.

Kunnskapsdepartementet (2015). *Læreplan i kristendom, religion, livssyn og etikk, samisk (KRLE) (RLE2-02)*. Fastsatt som forskrift. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2015.

Kunnskapsdepartementet (2020). *Læreplan i kristendom, religion, livssyn og etikk (KRLE) (RLE01-03)*. Fastsatt som forskrift. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020.

Kunnskapsdepartementet (2020). *Læreplan i kristendom, religion livsyn og etikk, samisk (KRLE) (RLE02-03)*. Fastsatt som forskrift. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020.

Lyngsnes, Kitt Margaret og Rismark, Marit. *Didaktisk arbeid*. Oslo: Gyldendal akademisk, 2014

Lippe, Marie von der og Undheim, Sissel (red.). *Religion i skolen*. Oslo: Universitetsforlaget, 2017

Regjeringen, «Forvaltningsområdet for samisk språk». Frigitt 29.04.2022.

<https://www.regjeringen.no/no/tema/urfolk-og-minoriteter/samepolitikk/samiske-sprak/forvaltningsområdet-for-samisk-sprak/id2910947/>

Lund, Janka: *identifisere* i *Store norske leksikon* på snl.no. Hentet 16. mars 2022 fra <https://snl.no/identifisere>

Statistisk sentralbyrå, «07587: Elever med samisk som 1. og 2. språk i grunnskolen, etter elever med samisk opplæringsform, statistikkvariabel og år»

<https://www.ssb.no/statbank/table/07587/tableViewLayout1/>

stereotypi - psykologi i *Store norske leksikon* på snl.no. Hentet 29. mai 2022 fra

[https://snl.no/stereotypi - psykologi](https://snl.no/stereotypi_-_psykologi)

Straumsnes, Malin, Åsali, Sveinung og Jensen, Tove. «Stor mangel på skolemateriell: -dette går utover tilbudet til elevene». *NRK*. 21.09.2021.

<https://www.nrk.no/tromsogfinnmark/grunnskolen-mangler-laeremidler-digitalt-og-analogt-som-er-tilpassa-fagfornyelsens-nye-laereplaner-1.15658701>

Kunnskapsdepartementet (2017). *Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen*. Fastsatt som forskrift ved kongelig resolusjon. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020. <https://www.udir.no/lk20/overordnet-del/opplaringens-verdigrunnlag/>

Utdanningsdirektoratet, «Språk i barnehagen – mye mer enn bare prat». Frigitt 08.12.2015.

<https://www.udir.no/laring-og-trivsel/stottemateriell-til-rammeplanen/sprak-i-barnehagen--mye-mer-enn-bare-prat/1.-sprakstimulering/eksempler/>

Utdanningsdirektoratet, «hvordan referere til læreplanene.» Frigitt 26.01.2022.

<https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/hvordan-referere-til-lareplanene/>

Utdanningsdirektoratet, *Retningslinjer for utforming av læreplaner for fag*. Fastsatt av

Kunnskapsdepartementet i samråd med Sametinget 26.06.2018, revidert 10.10.2018.

<https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/forsok-og-pagaende-arbeid/Retningslinjer-for-utforming-av-lareplaner-for-fag-/vedlegg/#verbbeskrivelse>

Murray, Helen Margaret. «Samiske temaer i undervisningen – en ukes feiring er ikke tilstrekkelig». *Utdanningsnytt*. 31.05.2021. <https://www.utdanningsnytt.no/fagartikkel-minoritetspraklige-barn-samisk/samiske-tema-i-undervisningen--n-ukes-feiring-er-ikke-tilstrekkelig/286264>

Drabløs, Øystein Tronsli og Carlsen, Marianne Rustad. «Ella Marie Hætta Isaksen vant Stjernekamp». *NRK*. 27.10.2018 <https://www.nrk.no/kultur/ella-marie-haetta-isaksen-vant-stjernekamp-1.14267601>

Utsi, Inga Kare Marja I., Holmestrand, Marit Sofie og Wilhelmsen, Mattis. «Forhatte «djevellua» er Heidis stolthet». *NRK*. 19.01.2022 https://www.nrk.no/sapmi/heidi-persen-tar-tilbake-hornlua-djevellua_-_den-er-hennes-stolthet-1.15357307

Rothstein, Mikael (red.). *Politikens håndbog i verdens religioner*. København: Politikens forlag, 2000.

Gilhus, Ingvild Sælid og Mikaelsson, Lisbeth (red.). *Verdens levende religioner*. Oslo: Pax forlag, 2007.

Willumsen, Liv Helene. «Trolldomssak mot en samisk noaide». *HEIMEN 2016, bind 53:203-225*. http://www.livhelenewillumsen.no/res/trolldomssak_mot_en_samisk_noaide_-_anders_poulsen_vadsoe_.pdf

Regjeringen. «Hvem er urfolk?». Frigitt 13.02.2020.
<https://www.regjeringen.no/no/tema/urfolk-og-minoriteter/samepolitikk/midtspalte/hvem-er-urfolk/id451320/#:~:text=Det%20finnes%20ingen%20generell%2C%20internasjonalt,f%C3%B8r%20statens%20grenser%20ble%20fastlagt.>

